

DET TEOLOGISKE
MENIGHETSAKULTET

Orden og atferd i skolen

En analyse og vurdering av skolens verdigrunnlag og regler for orden og atferd i lys av dydsetiske perspektiver, og med vekt på Aristoteles' dydsetikk.

Terje Stokke Nørving

Professor Svein Olaf Thorbjørnsen

*Masteroppgaven er gjennomført som ledd i utdanningen ved
Det teologiske Menighetsfakultet og er godkjent som del av denne utdanningen*

Det teologiske menighetsfakultet, 2012, høst

AVH505: Masteravhandling (30 ECTS)]

Studieprogram: Erfaringsbasert master i RLE/Religion og etikk

Forord

Da jeg skulle skrive en masteravhandling bestemte jeg meg for en oppgave basert på etikk, men med rot i min arbeidshverdag. Valget av problemfelt og vinkling falt på orden og atferd og dydsetikk. Med dette utgangspunktet vokste temaet gradvis frem. Veien har vært lang og kronglete. Mange ganger har tekst blitt slettet eller redigert bort da den ikke var spisset inn på problemstillingen, eller tok for seg temaer på siden av det relevante i denne sammenhengen. Jeg vet at dette ikke er spesielt for denne oppgaven, men likevel førte denne redigeringen til tunge stunder. Likevel følte det rett da jobben var gjort og det nye manuset vokste frem.

Personlig har jeg opplevd store altoppslukende forandringer i den perioden arbeidet har pågått. Jeg har blitt gift, har flyttet, pusset opp et rekkehus, blitt far og nå ventes barn nummer to til våren. I perioder med lite søvn og nye bekymringer blir arbeidet med oppgaven fort satt til side, men på lange trilleturer har tankene fått arbeide uforstyrret.

Jeg vil takke min veileder på MF, Svein Olaf Thorbjørnsen for god og konstruktiv veiledning, hjelp og ikke minst forståelse for at noen ganger er det ting som er viktigere enn å skrive masteroppgave. Jeg vil takke min gode kollega Elin Næss som gjennom hele prosessen har vært en å drøfte og diskutere oppgaven med. I tillegg har hun vært til uvurderlig hjelp ved å lese korrektur. Tusen takk. Jeg vil takke min søster Mette Thompson som har vært til hjelp og forklart hvordan det juridiske henger sammen. Sist, men slett ikke minst, vil jeg takke min kone Hanne som har hatt troen på meg og gitt meg tid til å få gjennomført prosjektet. Takk for at du har latt meg bruke helger og ferier på å bli ferdig. Takk for at du har lest korrektur underveis og for at du har lyttet til meg.

Innholdsfortegnelse

Forord	2
1.1 Problemfelt.....	5
1.2 Problemstilling	7
1.3 Materiale	9
1.4 Metode og disposisjon	10
1.5 Orden og atferd, en avklaring.....	12
1.5.1 Orden.....	12
1.5.2 Atferd	13
1.6 Dyd, holdning og verdi	14
1.6.1 Dyd	14
1.6.2 Holdning.....	15
1.6.3 Verdi	16
1.7 Fra barn til voksen.....	18
1.7.1 Oppdragelse.	18
1.7.2 Dannelse og allmenndannelse	20
2. Oppdragelsens tradisjon	23
2.1 Skolens tradisjon i Norge.....	23
2.2 Oppdragelsens kontekst	25
3 Skolens føringer	30
3.1 Opplæringsloven av 1998.....	30
3.1.1 Innsikt og forankring.....	31
3.1.2 Grunnleggende verdier.....	31
3.1.3 Respekt, likestilling og demokrati.....	35
3.1.4 Dugelighet og holdninger	35
3.1.5 Kritisk, etisk og miljøbevisst	36
3.1.6 Tillit, respekt og krav, fremme danning	37
3.1.7 Ordensreglement og lignende.....	38
3.1.8 Elevenes skolemiljø.....	38
3.1.9 Oppsummering av opplæringsloven.....	39
3.2 Forskrift til opplæringsloven og relaterte rundskriv.....	40
3.2.1 Rett til vurdering.....	41
3.2.2 Formålet med vurdering.....	41
3.2.3 Grunnlag for vurdering i orden og atferd	44
3.2.4 Karakterer i orden og atferd.....	46
3.2.5 Oppsummering av Forskrift til opplæringsloven.	46
3.3 Kunnskapsløftets generelle del	47
3.3.1. Det meningssøkende mennesket.....	48
3.3.2 Det arbeidende menneske.....	49
3.3.3 Det allmenndannede menneske.....	50
3.3.4 Oppsummering av K06	51
4.Dydsetikken	53
4.1 Det gode.....	53
4.2 Sjelen og lykken.....	55
4.3 Dyd	55
4.3.1 Intellektuell dyd.....	56
4.3.2 Moralsk dyd.....	56
5. Orden og atferd i lys av dyder	61
5.1 Det offentlige er delansvarlig for individets lykke	61
5.1.1 Den integrerte holdning og verdi i individet	62
5.1.2 Moralsk opplæring i skolen	64

5.1.3 Opplæringens konkrete dyder.....	65
5.1.4 Ønsker samfunnet at skolen skal øve dyd?	67
5.2 Reglement for orden og atferd.....	68
5.2.1 Reglement for atferd.....	70
5.2.2 Reglement for orden.....	73
6 Vurdering av elevens orden og atferd, en vurdering av dannelse, en vurdering av dyd	75
Bibliografi	79

1.1 Problemfelt

Grunnlaget for oppgaven er å finne i mine erfaringer som lærer. Ved slutten av hvert semester samles lærere på samme årstrinn på skolen jeg arbeider, for å diskutere elevenes karakterer i orden og atferd. Slik loven sier, er det satt av tid til dette arbeidet fra rektor sin side. Målet for diskusjonen er å komme til en felles forståelse av hva som skal være normen for nedsatt karakter. Normale spørsmål som kommer opp er: Hvor mange anmerkninger skal til før en elev får nedsatt karakter? Hva er en alvorlig hendelse? Hvordan vil denne tilbakemeldingen virke på eleven? I luften ligger det et ønske fra lærerne sin side om klare, målbare kriterier for vurderingen. Er vurderingen et spørsmål om kvantitet og matematikk, hvor man teller opp og får et rettfærdig resultat? Etter slike møter sitter jeg med en følelse av at jeg ikke egentlig vet hva som ligger i kriteriene for vurderingen og hvordan det hele skal tolkes. At det skal tas hensyn til elevens individuelle forutsetninger, gir vurderingen et subjektivt preg, hvor læreren som kjenner eleven best, oftest kommer med formildende omstendigheter. I diskusjonen brukes det mange begreper det ikke er konsensus om, slik som atferd, orden, dannelse, høflighet, holdninger. Når vår forståelseshorisont er forskjellig med tanke på livssyn, alder og miljø, fører dette til at innholdsforståelsen av begrepene varierer fra lærer til lærer. Denne variasjonen gjenspeiler også på hva vi har vektlagt i undervisning. Man ser med varierende alvorsgrad på om eleven kommer to minutter seint, ikke henger ytterplagg på rett sted, bruk av mobiltelefon i timen eller uønsket språkbruk. Man rekker ikke å ha fokus på alle aspekter i en skoletime der man også skal formidle en stor mengde kunnskap, så man velger hvor fokus ligger, og prioriteringen blir deretter. Vurderingsmøtene kommer i en tid da man har stort arbeidspress med tanke på dokumentasjon av terminkarakterer, rapportering av individuelle arbeidsplaner samt retting av heldagsprøver, noe som gjør at slike orden- og atferdsmøter bærer preg av hastverk, hvor man raser gjennom elevlistene uten en grundig refleksjon i vurderingsarbeidet. Det hele blir ofte en telling av anmerkninger uten at man ser på innhold eller hva man faktisk skal vurdere; elevens orden og atferd. 180 elever på 90 minutter sier sitt om tempo på denne vurderingen. Riktignok skal alle ha tenkt gjennom vurderingen av sine kontaktelever, men grundigheten og samstemtheten uteblir.

I arbeidshverdagen rekker man sjelden å reflektere over hensikten med en del av jobben som lærer eller hva man bringer videre til elevene av moralsk undervisning og påvirkning. Man har mer enn nok med å dekke de ulike kompetansemålene i de ulike fagene. Tankene dreier seg mer om at man ikke har rukket kapitlet om statistikk eller norsk kirkehistorie på 1700-tallet, enn om man har snakket med elevene om hvordan man forholder seg til en person som sitter alene hvert friminutt. Moralsk undervisning er noe mange mener tilhører RLE-faget. Men er det slik at alt som heter moralsk atferd bare skal arbeides med i ett fag? Påvirker ikke atferden hele skolehverdagen, timer, friminutt, skoleveien, eller hva med treningen på kvelden?

I denne oppgaven vil jeg se på hva som ut fra skoleplaner og offentlige bestemmelser skal prege samhandlingen mellom individer i norsk skole. Elevene har et reglement de skal forholde seg til, som skal regulere deres oppførsel, og som setter krav til deres orden. Hva er dette reglementet som ligger i bakgrunnen, som skolen skal arbeide med, det som ikke er av en akademisk karakter? Har samfunnet en intensjon om å skape et bedre samfunn, om å gå videre? Er det noen moralske kvaliteter eller ferdigheter samfunnet ønsker at elevene skal besitte når de er ferdig med den allmenndannende opplæringen?

Er det slik at skolen legger opp til øyentjenere som agerer akkurat slik læreren sier, men tenker noe annet side de handler i frykt for en straff, eller ønsker samfunnet individer som handler : ut fra en overbevisning om hva som er riktig og fører til det gode? Oppgaven legger vekt på dydsetikk da dette er den retningen jeg mener best tar vare på hele individet. Etikken trekker en grense mellom rett og galt og gir samfunnet et mål, et håp om noe bedre. I en skolekontekst vil etikken søke å veilede elever til å bli dydige mennesker, som kan skape en bedre verden. Mye av det som er skrevet om dydsetikken bygger på Aristoteles¹ sine tanker som er spesielt nedfelt i hans verk ”Den Nikomakiske etikk”. Drøftingen i oppgaven vil ta utgangspunkt i disse tankene. Det er ikke Aristoteles sine konkrete dyder jeg vil trekke frem, men hvordan han mener dydene skal erverves og innøves. Andre begreper som holdninger og verdier kan være beslektet med dyden og vil derfor også bli behandlet.

Oppgavens tema blir:

¹ I. Asheim, Hva betyr holdninger?:studier i dydsetikk. 1997, 28

Hvilke etiske holdninger, verdier eller dyder ønsker samfunnet at skolen skal formidle til elevene slik at samfunnet blir bedre, og hvordan passer dette med Aristoteles sine tanker? Kan vurderingen av orden og atferd fungere som en vurdering av eleven med tanke på de holdninger, verdier og dyder samfunnet eventuelt ønsker?

1.2 Problemstilling

Utgangspunktet for problemstillingen er i hovedsak to scenarioer:

1. Et møte hvor man skal komme frem til elevens orden og atferd, men hvor man ikke har fullstendig oversikt over parametere som spiller inn.
2. Hvilken plass skal moralsk veiledning ha i skolen.

Man kan velge å se på dette separat, eller man kan heve blikket og se dette sammen. Er det mulig å se elevens atferd og orden som et resultat av den moralske undervisningen? Skolen skal forberede barna til voksenlivet, men den må også ha en egenverdi. Jeg tror ikke samfunnet vil være enig i at barn fra 6 år bare skal forberede seg til noe som kommer når de blir 18, uten å ta hensyn til barnets egen situasjon i nåtiden. Skolen er på barnas premisser, men med de voksnes innhold. Det er de voksne som bestemmer hva skoledagen skal fylles med. Gjennom skolen skjer det noe med barnet. Det utvikler seg og lærer seg nye ferdigheter på veien til myndighet. Skolen skal være en allmenndannende skole, og ett spørsmål blir hva man fyller disse årene hvor barnet skal dannes med. Hva ønsker man at tilveksten av voksne i samfunnet skal besitte av etiske kvaliteter, det som skal kjennetegne det allmenndannede menneske? I lovverket er det en rekke etiske målsetninger for undervisningen, og det skisseres hvilke kvaliteter man ønsker av elevene. Hvilken etikk er det som blir formidlet gjennom lovene, forskriftene og læreplanene? Hvordan passer samfunnets tanker om moralsk oppdragelse inn med dydsetikken?

Hvorfor velger jeg å se samfunnets krav i forhold til dydsetikken? I et pluralistisk samfunn med en variasjon av religiøse strømninger og livssyn, vil det være lite hensiktsmessig med en etikk ut fra religiøse premisser, om etikken skal få stor aksept. Konsekvensetiske retninger finner jeg lite forutsigbart, da alle aspekter ved en handling er vanskelig å forutsi, og de store spørsmålene om rett og galt lett blir borte. Jeg mener samfunnet må holde fast på forestillingen om noe som er godt og rett,

uavhengig kontekst og utfall. Jeg har liten tro på at et samfunn gjennomsyret av pragmatisme nødvendigvis er et godt samfunn.

Aristoteles hevder at mennesket lever naturlig i fellesskap med andre², og at det må forstå at det beste for mennesket, er det som er det beste for samfunnet. Dette utgangspunktet finner jeg samsvarer med det som må være statens utgangspunkt når den skal forberede og danne kommende generasjoner med myndige individer. Mennesket lever i samhandling med andre, og det som er best for felleskapet, er best for individet. At en ervervet dyd er varig hos mennesket, er en styrke, da dette sikrer at barna tar med seg de ønskede kvaliteter i et fremtidig styre av samfunnet, som voksne ansvarlige individer. Relevante spørsmål blir: Er det mulig å sammenfatte de etiske målsetningene samfunnet har for eleven og undervisningen? Er dyder inkludert i samfunnets målsetting med skolen?

I Opplæringsloven³ og Kunnskapsløftet fremheves det at eleven skal erverve *moralske kvalifikasjoner* på skolen. Hvordan skal dette skje og ikke minst hvordan skal dette vurderes for så å evalueres? Om det ikke vurderes og evalueres, kan man ikke vite at eleven har lært det den skal. Elevens kompetanse i de akademiske fagene blir målt og veid, men hva med alt det andre eleven skal lære? Kan man si at elevens vurdering i orden og atferd skal dekke alle de krav til moral og sosiale ferdigheter, holdninger og verdier som fremtrer i lovverket? I så fall blir vurderingen av atferd en vurdering av elevens moral, og vurderingen av orden en vurdering av hvor godt eleven makter å tilpasse seg normene i skolen. Dette gir følgende problemstilling:

Er dyder inkludert i samfunnets målsetning med skolen? Er skolens regler for orden og adferd innrettet mot å hjelpe elevene til å virkeliggjøre skolens overordnede målsetting om å gjøre elevene til allmenndannede borgere i samfunnet?

² Svendsen 2009, 146

³ Lov om grunnskolen og den vidaregåande opplæringa (opplæringslova). 2011 §1-1

1.3 Materiale

Materialet jeg belyser i oppgaven består av offentlige dokumenter. Dette er samlet i kapittel 3. Jeg ser på de dokumenter som er grunnmuren for skolen, de bestemmelser som er førende for den og som skolen skal bygge på. Fokuset er på tekster som har et etisk språk og sier noe om elevens moralske oppdragelse og dannelse.

*Opplæringsloven*⁴ og *forskriften til opplæringsloven*⁵ gir de store linjene og bestemmer retningen for skolen. Jeg bruker forarbeidene til loven for å få en bedre innsikt i hva som var intensjonen med loven. Opplæringsloven sier at skolen skal evaluere og vurdere elevens orden og atferd. Dette er noe det redegjøres for i *forskriften til opplæringsloven*, samt i etterarbeidet til forskriften, et *rundskriv fra utdanningsdirektoratet 2010*⁶. Jeg ser også på den generelle delen av *Kunnskapsløftet 06*⁷ (heretter K06). Det skisseres sju knagger eleven skal dannes ut fra. Hva finnes av etisk materiale i disse? Jeg går ikke inn i de konkrete fagplanene i K06. Alt belyst materiale i kapittel 3 i oppgaven er offentlige dokumenter, presiseringer og føringer til disse dokumentene, fra offentlige instanser.

Teorien jeg bruker for å belyse de offentlige dokumenter, er i størst grad hentet fra Aristoteles sin *Nikomakiske etikk*⁸. Dette verket har gjennom historien vært sentralt i all dydsetikk, da det meste av dydsetikken er inspirert av Aristoteles⁹. For å danne meg et bedre bilde av Aristoteles' etikk og hans tankesett, benytter jeg meg av bøkene *Tenkningens historie bind 1*¹⁰ og *Det sanne, det gode, det skjønne*¹¹. For en tolkning av Aristoteles i vårt samfunn, samt mer moderne dydsetiske perspektiver, benytter jeg meg av Ivar Asheim sin bok: *Hva betyr holdninger?*¹² Dette da Asheim setter dydsbegrepet opp mot holdningsbegrepet som man finner gjentatte ganger i de offentlige dokumentene. Videre benytter jeg meg av innledningen til boken

⁴ Lov om grunnskolen og den vidaregåande opplæringa (opplæringslova). 2011

⁵ Forskrift til opplæringslova 2009

⁶ Utdanningsdirektoratet 2010

⁷ Den generelle delen av læreplanen 2006

⁸ Aristoteles 2008

⁹ I. Asheim, *Hva betyr holdninger?: studier i dydsetikk*. 1997 side 28

¹⁰ Stigen 1992

¹¹ Svendsen 2009

¹² I. Asheim, *Hva betyr holdninger?: studier i dydsetikk*. 1997

*Dydsetikk*¹³ skrevet av Arne Johan Vetlesen. Han kommer med betraktninger om dydsetikkens plass i dagens samfunn. For å se dydsetikken i lys av vår tid benytter jeg meg også av boken *After Virtue* av Alasdair MacIntyre¹⁴. Dette da denne boken satte dydsetikken på dagsordenen da den kom i 1981¹⁵, og har senere blitt sett på som et viktig verk i moderne dydsetikk.

1.4 Metode og disposisjon

I denne oppgaven benytter jeg meg av hermeneutisk metode. Jeg er bevisst min stilling og min bakgrunn for tolkning av teksten. Dette er en etisk oppgave, men det etiske er satt inn i en pedagogisk kontekst, og problemstillingen har røtter i pedagogikken. Man kan si at det har oppstått et dilemma i pedagogikken som skal belyses av etikken. Min bakgrunn er fra pedagogikken, og dette vil naturlig komme frem i oppgaven. Likevel er ikke dette en oppgave i profesjonsetikk. Den er skrevet av en pedagog, men drøfter ikke pedagogiske grep, men hva samfunnet ønsker som et resultat av pedagogikken. Materialet for oppgaven er hentet fra jussen, statsvitenskapen og føringene for pedagogen. Det er altså en rekke akademiske disipliner i oppgaven, men drøftingen vil ha etikken i fokus. Det er en pedagog som skal etisk vurdere juridiske dokumenter med Aristoteles som briller.

Materialet som blir belyst i oppgaven er av normgivende karakter. Det sier noe om hvordan samfunnet vil at individer skal dannes. Materialet blir analysert med tanke på å avdekke intensjonen i teksten, samt for å se om det er mulig å henge materialet på antikke tekster om veien til det gode samfunn. Jeg har valgt å se på de tekster som er gyldige i dagens samfunn og som er nasjonalt politisk vedtatt. Her vil jeg se på deler av tekstene for deretter sette delene sammen for å finne intensjonen med tekstene. Som et bakteppe for de statlige føringene vil jeg se på tradisjonene skolen og oppdragelsen står i, samt hvem som har mandat til oppdragelse. Fragmentene jeg belyser vil få en klarere mening når de ses inn i en større kontekst. Ved gjentatt lesning vil teksten få ny mening da den ses i en større sammenheng og i en større tradisjon. ”Dette innebærer at vi forstår delene i en tekst utfra teksten som helhet, men

¹³ Vetlesen 1998

¹⁴ MacIntyre 2007

¹⁵ I. Asheim, Hva betyr holdninger?: studier i dydsetikk. 1997, 41

også helheten blir forståelig for oss på bakgrunn av vår forståelse av enkeltdelene”¹⁶. Jeg benytter meg av den hermeneutiske spiral.

Språkbruken i dokumentene jeg analyserer, er politisk farget, men dette gjenspeiler den politiske sammensetningen i samfunnet de er oppstått i, og som dokumentene skal virke i. Jeg har valgt offentlig vedtatte lover da dette gir gyldighet på det nasjonale plan og ikke bare på en enkelt skole eller i en spesifikk kommune.

For å kunne analysere tekstene trengs en begrepsavklaring. Jeg belyser ulike definisjoner av sentrale begreper fra pedagogikken og allmenntalen, og definerer den semantiske bruken av dem i oppgaven. Denne avklaringen kommer i oppgavens første kapittel.

I kapittel 2 settes skolen i et nasjonalt perspektiv. Kapitlet ser på skolen historisk og skisserer pedagogiske begrunnelser. Hvilke tradisjoner bygger skolen som institusjon på, og hvor er vi i dag? Har vi fortsatt noen av de samme utfordringer og intensjoner i skolen som har vært opp gjennom historien? Deretter ser jeg på med hvilken rett, og med hvilket mandat skolen kan oppdra av et annet menneske.

I kapittel 3 kommer det en belysning og analyse av materialet jeg har valgt ut for oppgaven. Først kommer det politisk vedtatte dokumentet, opplæringsloven med kommentarer fra forarbeidene. Deretter kommer forskriften til opplæringsloven og presiseringer av forskriften gjennom etterarbeider. Den siste delen av kapitlet tar for seg de etiske føringene man finner i den generelle delen av K06. Utvalget av stoff er utført med etiske briller og stoffet som blir belyst, har en etisk dimensjon. Jeg redegjør hele veien for hvordan jeg tolker teksten og bruker den i oppgaven. I tolkningen av opplæringsloven er det lite som konkret knytter seg til reglementet for orden og atferd, men det er mer fokus på hva som skal kjennetegne opplæringen og hvilke verdier som eleven skal lære. Disse verdier vil ha påvirkning på elevens orden og atferd og bør gjenspeiles i reglementet for dette.

¹⁶ Kleven 2005, 41

Kapittel 4 er en gjennomgang av Aristoteles sin etikk med tanke på barns oppdragelse og danning. Hvordan skal mennesket oppnå det gode? Hvordan blir vi gode? Her bruker jeg primærkilden oversatt til norsk, og sekundærkilder som kommenterer og sammenfatter primærkilden. Dette er et kapittel som tar for seg teori med en pedagogisk baktanke. Hva av etisk materiale kan ha pedagogisk betydning?

I kapittel 5 brukes det teoretiske materialet fra kapittel 4 på stoffet jeg har trukket ut i kapittel 3. Er det mulig å bruke de tanker Aristoteles frontet for å skape et bedre samfunn i dag? Kan så vurderingen av orden og adferd være samfunnets parameter på dannelsen hos individet?

I det siste kapittelet vil jeg samle trådene. Er det slik at samfunnet ønsker noen verdier, holdninger og dyder i sine allmenndannede borgere, og hjelper skolen til med dette prosjektet? Er det mulig å tenke at vurderingen av eleven i orden og atferd er en hjelp til dette?

1.5 Orden og atferd, en avklaring

Oppgaven vil inneholde begreper hvor det ikke alltid er konsensus om betydningen. Det kan være uenighet grunnet sosiale forhold, alder, eller det kan være et skille mellom den daglige talen og det akademiske språk. Jeg vil nå redegjøre for hvilken betydning av sentrale begreper jeg vil bruke i oppgaven. Først vil jeg se på begrepene orden og atferd.

1.5.1 Orden

Hva menes egentlig med orden? Ordet kan ha flere betydninger. Det vil i alle tilfeller ha noe med et system å gjøre. Det kan være et substantiv, en orden, og et verb, å ordne. Å ordne er en aktivitet man utfører med et objekt. Man setter noe i stand, f. eks å ordne en bil. Det er ikke en aktivitet som kan stå alene slik som eks. å gå, men man ordner noe, setter noe i system. En skaper system i noe som er ute av et system og når dette systemet er på plass, sier man at det er orden. Det motsatte av orden er kaos, men man kan ha orden i kaoset. Spørsmålet blir da om det er kaos i utgangspunktet, eller om det er slik at den som mener det er kaos, bare ikke makter å se systemet som utgjør orden?

Man snakker ofte om lov sammen med orden. Politiet, også kalt ordensmakten, som skal se at loven overholdes, skal også opprettholde orden. Samfunnet er avhengig av orden, et system som sikrer samfunnet mot kaos.

Når det i skolesammenheng er snakk om orden, er det skolens system det er snakk om. At en elev har orden, betyr at eleven har kontroll på seg selv og på sine eiendeler i forhold til skolens retningslinjer. Når noen skal vurdere elevens orden, blir det en vurdering av hva man fysisk kan sanse av elevens aktivitet. Det kan for eksempel tenkes at eleven har full orden på tiden, men kommer konsekvent seint da eleven ikke har noen intensjon om å komme i tide. Mange vil tenke at denne eleven har en dårlig orden da han ikke klarer å passe tiden, noe som slett ikke er tilfelle. På skolen må eleven innrette seg etter det kollektive systemet for å ha orden. En kan se for seg at en kyndig person etter lengre samtaler og observasjon av og med eleven kan finne ut om eleven har orden på tanker og forstår systemene i samfunnet. En slik analyse kan for så vidt være en fin bekreftelse for individet, men er ikke tjenlig for det kollektive samfunnet. Samfunnet er avhengig av at befolkningen følger regler i handling. Bruken av ”orden” i denne oppgaven er elevens evne til *å ha kontroll på seg selv og sine eiendeler ut i fra skolens system og forventning, og aktivt vise denne kontrollen i handling.*

1.5.2 Atferd

I skolesammenheng blir atferd ofte byttet ut med oppførsel. Det skilles ikke konsekvent mellom disse to begrepene. I ”Om ordensreglementet i grunnskoler og videregående skoler. Rundskriv UDir-07-2005”¹⁷ opererer de med orden og oppførsel når de skal gi en veiledning, mens det i opplæringsloven står atferd.

Er atferd og oppførsel blitt to sider av samme sak? Blir atferd det tunge begrepet som man ikke bruker, mens oppførsel vet alle hva innebærer? I synonymordboken¹⁸ står oppførsel og handlemåte som synonymer til atferd. I ”Individuell vurdering i grunnskolen og videregående skoleopplæring etter forskrift til opplæringsloven kapittel 3. Rundskriv UDir-01-2010”¹⁹, kommenteres forholdet mellom oppførsel og atferd. Atferd er nynorsk og tilsvarer på bokmål oppførsel, og det legges ikke noe

¹⁷ Utdanningsdirektoratet 2005

¹⁸ Bøe 1967 Søkord: oppførsel

¹⁹ Utdanningsdirektoratet 2010, 10

substansiell forskjell i begrepene. Jeg mener åtfærd sin bokmålsform er atferd og i følge Udir ikke substansielt forskjellig fra oppførsel. I oppgaven vil derfor disse to begrepene ha samme meningsinnhold.

I den pedagogiske ordboken står det om atferd at det er en observerbar virksomhet som svarer på en påvirkning. Denne påvirkningen kan også være mental.²⁰ Atferd har altså noe med en observerbar handling å gjøre, noe man fysisk gjør. Om man skal vurdere atferden til en elev, kan man tenke seg at intensjonen bak en handling kan være medvirkende for handlingens moralske verdi. Intensjonen og selve handlingen er derfor viktig når man skal vurdere handlingens etiske og moralske verdi. Hva som er påvirkningen og grunnlaget for handlingen, kan analyseres og forklare handlingen, men hva som fysisk har skjedd, må stå i fokus. Omfatter alle handlinger eleven gjør vurderingen av elevens atferd? Slik kan det ikke være. Hva en elev gjør av aktivitet i de spesifikke skolefagene, må vurderes ut fra faget egenart og ikke ut fra et atferdsperspektiv. En elevs ferdigheter i konstruksjon av vinkler må vurderes ut fra matematikkens kriterier og ikke ut fra kriterier for ønsket atferd. Om eleven faktisk ikke gjør de oppgaver den er pålagt, men heller kverulerer om hvorfor eleven ikke skal gjøre dette og forlater timen, er det en sak som skal vurderes under atferd. Med atferd i denne oppgaven mener jeg *de handlinger eleven fysisk utfører i en sosial kontekst, som ikke inngår i de akademiske disipliner.*

1.6 Dyd, holdning og verdi

Begrepene dyd, holdning og verdi er sentrale begreper i oppgaven. Dyd er et viktig begrep da jeg vil bruke dydsetikken som teoribakgrunn for analysen, holdninger og verdier er viktige da dette er beslektet med dyden og omtales i materialet jeg skal ta analysere. Først vil jeg se raskt på hva som ligger i betydningen av begrepene og klargjøre min bruk av dem i oppgaven.

1.6.1 Dyd

Dydsbegrepet har eksistert i etikken i lange tider, men hva som faktisk ligger i begrepet, har med tiden blitt ganske uklart. Begrepet stammer fra Homer sin diktning: Odysseen og Iliaden. Heltene i diktverket er i besittelse av *aretè*. *Aretè* blir oversatt

²⁰ Bø 2002 søkeord: atferd

som dyd, og forståelsen ligger i at den som besitter, dette er god eller dugelig²¹. Aristoteles tok senere opp begrepet dyd og satte det inn i et bysamfunn og definerer ”*aretè* som en holdning som disponerer oss for å velge den gyldne middelvei.”²² Men hva mener Aristoteles er dyd? Mennesket søker det ypperste gode og bare ved å handle godt, vil det oppnå dette. Dyd er disposisjon i mennesket for å handle på en bestemt måte. Det er enkeltpersonen som utvikler dydene, og mennesket utvikler dyd gjennom handling.²³ Man blir ikke et godt menneske uten å handle godt, og gjennom å handle godt blir man så et godt menneske og er disponert til å gjøre gode handlinger. Her tenker man seg en sirkulær påvirkning og hvor dyden gjennomsyrrer alt. Godhet blir en dyd, og dyden utvikles gjennom handling hos individet og er til stede i alt individet foretar seg. Man kan ikke teoretisk lære dyden, den må praktisk øves, men dydige personer kan være forbilder for dydig handling, som igjen kan utvikle dyd.

Handlingens moralske verdi avhenger av aktørens bakgrunn for handling, hvorfor det handles slik det gjør. Dette fører til at man ikke handler moralsk godt på slump. Resultatet av handlingen kan være positivt, men handlingen i seg selv er ikke god om ikke motivene er riktige. I tillegg må sinnelaget være rett, det vil si inneholde de rette følelsene for at handlingen skal være god. Når man lar en disposisjon gjennomsyre hele livet og handler uten å nøle, har man ervervet dyden. Om man alltid handler ærlig, ut fra rett innsikt og uten å nøle, fordi man ønsker å være et ærlig menneske, har man ervervet dyden ærlighet. Man ønsker at ærlighet er en side ved ens personlighet. Dyd i denne oppgaven skal forstås som *en disposisjon i mennesket til å handle riktig, slik enhver situasjon krever, basert på fornuft og følelser. Denne disposisjonen er blitt en varig del av din personlighet.*

1.6.2 Holdning

I dagligtalen snakker man om gode og dårlige holdninger, holdningsløshet, holdningsskapende arbeid, og holdninger i forhold til emner som alkohol, trafikk, vold og sex. Holdning kan være hvordan en person fysisk ter seg, for eksempel hvor man da har en dårlig eller god kroppslig holdning. Man kan ytterligere forklare

²¹ K. Johansen 2000, 12

²² Johansen 2000, 12

²³ Johansen 2000, 148

holdning med hvordan en person stiller seg til noe. Her snakker man om en mentalholdning. I norskspråklig tradisjon er en holdning knyttet opp mot en handling²⁴. Om en person har en negativ atferd som spriker med hva personen verbalt ytrer, vil man si at personen er holdningsløs. En holdning må være en samhandling mellom mening og en atferd. Man kan si at en holdning kjennetegnes ved atferd. Holdningsskapende arbeid med tanke på trafikk har som mål at personen arbeidet retter seg mot, skal erverve en endret atferd i trafikken, ikke bare mene noe annet om trafikken.

Hva er det da som skiller en holdning og en dyd, når dyd ofte forklares som en holdning? Noe av skillet ligger i dyden og holdningens natur. Dyden har som mål å fremme sjelelig dyktighet hos aktøren slik at aktøren skal via dyd virke til sitt beste som menneske. Mennesket har det dog best i et samfunn med andre mennesker, og det som er det beste for samfunnet, er det beste for individet. Man kan derfor si at dyden er rettet innover mot subjektet. Aristoteles hevder dog at den fremste dyd som rommer alle dyder er rettferdigheten,²⁵ som retter seg mot samfunnet. Holdningen retter seg mot samfunnet og har en mer sosial profil.²⁶ Den sier noe om individets forhold til det kollektive og skal fremme kollektivets beste. Et holdningsskapende arbeid vil gjøre noe med individet i moralske saker slik at samfunnet blir bedre, ikke for å realisere individet, noe som satt på spissen er dydens vesen. For at dyden skal være ervervet, må innehaveren ha forstått hvorfor handlingen er rett. En holdning har ikke dette forståelseskravet, men mer et aksepteringskrav. Med holdning i denne oppgaven mener jeg et *samsvar mellom mening og handling som springer ut fra et sosialt krav og en sosial kontekst*.

1.6.3 Verdi

Verdi er et begrep som er hyppig i bruk. Begrepet stammer opprinnelig fra økonomien, men har i dag fått et langt større omfang og knyttes til de fleste etiske områder i samfunnet. Denne bredden i begrepsbruken gjelder både innhold i begrepet og begrepets funksjon.

²⁴ I. Asheim, Hva betyr holdninger?:studier i dydsetikk. 1997, 36

²⁵ I. Asheim, Hva betyr holdninger?:studier i dydsetikk. 1997, 34

²⁶ I. Asheim, Hva betyr holdninger?:studier i dydsetikk. 1997, 37

”Det refereres til alt mellom himmel og jord som kan tilkjennes positiv kvalitet og betydning: naturen, det menneskelige fellesskap, mennesket selv og menneskelivet, livsgoder, kulturgoder, varer, ordninger/institusjoner, holdninger, normer.²⁷”

Dette omfanget av begrepet gjør begrepet lite presist. Verdien kan ligge i hva begrepet omtaler eller verdien kan ligge i subjektets relasjon til noe. Det kan være et etisk begrep, men også mye annet. Aasheim definerer verdi slik: ”I allmenmoralsk forstand er ”verdi” en kvalitativ positiv betegnelse for noe som på en avgjørende måte er konstitutivt for, utgjør rammevilkår, grunnlag og /eller retningsbestemmende mål for menneskelig fellesskapsliv som institusjonelt differensiert liv i og med ansvar og selvstendig frihet, og som det derfor er en etisk forpliktelse å ivareta.²⁸” Hva er det egentlig Aasheim sier i sin definisjon? Verdien har med kvalitet å gjøre, det er innholdet som teller. Videre er verdien styrende for menneskelig aktivitet individuelt og i fellesskap med andre. Det er verdt å merke seg at Aasheim sier at verdi er en betegnelse på ”noe”. Det er dette ”noe” som kan variere, men det er positivt og er etisk forpliktende å ivareta. I oppgaven vil jeg bruke verdi som noe *kvalitativt, positivt styrende for menneskelige aktiviteter*. Jeg vil ikke gå inn på hva dette noe kan være, men man har en anelse ut fra konteksten det står i.

I kapittel 3 vil verdibegrepet hyppig komme opp da det er vesentlig i opplæringsloven, forskriften til opplæringsloven og Kunnskapsløftet. Ut fra min forståelse av verdi kan holdninger være en verdi, da de er positivt styrende for menneskelig aktivitet. Dyd er en verdi i seg selv ut fra min bruk av begrepene, da dyden er positiv for livet, og de konkrete dyder kan utgjøre egne konkrete verdier. Men verdi kan også være mye mer. Det kan være et ønsket utfall eller noe man vil skal prege samfunnet eller individet.

Dyd, holdninger og verdier er overlappende, men ikke kongruente begreper. De rommer forskjellige nyanser og virker på forskjellige områder. Dyden utvikles i mennesket og er en disposisjon for etisk handling og den dydige handling ligger på den gyldne middelvei. Holdninger læres i forhold til samfunnet, og verdien er en noe

²⁷ I. Asheim, Verdirealisering: til det gode?: studier i verdietikk 2005, 45

²⁸ I. Asheim, Verdirealisering: til det gode?: studier i verdietikk 2005, 56

man skal etterstrebe og blir mer et bakteppe som våre handlinger skal styres av. Man kan si at via holdninger og dyder kan man oppnå en verdi. Resultatet av våre handlinger kan føre til en ønsket verdi.

1.7 Fra barn til voksen.

Markeringen av menneskets overgang fra barn til voksen har variert opp gjennom historien. Slike livssituasjonsoverganger har ofte vært markert med ritualer. Disse ritualene har ofte vært tilknyttet alder, men har også vært knyttet til kunnskap og/eller fysiske ferdigheter. I dag regner man en person som voksen ut fra personens alder, og i Norge har vi en myndighetsalder på 18 år. Da er man fullt ut juridisk myndig, og må stå til ansvar for egne handlinger, og man kan delta fullt i samfunnets bestemmelsesprosesser. Når den obligatoriske skolegangen er fullført etter 10 trinn, i en alder av 16 år, skal eleven ha den opplæringen samfunnet mener han/hun trenger, det vil si et visst forråd av akademisk og etisk kompetanse. Det er denne kompetansen som er målet for all aktivitet i skolen. Etter denne grunnutdanningen kan eleven velge om den vil ta en videregående utdanning eller ikke. Når barnet blir myndig, forventes det aktiv demokratisk deltagelse og medbestemmelse i samfunnet. Når barnet skal klargjøres for den nye tilværelsen som myndig, brukes begreper som oppdragelse, dannelse og allmenndannelse. Men hva er egentlig dette? Hva ligger det i disse begrepene?

1.7.1 Oppdragelse.

Oppdragelse er en prosess som krever mer enn ett subjekt. Det er en sosial handling. Jeg klarer ikke å forestille meg ett enkelt isolert individ som skal oppdra seg selv utenfor en sosial kontekst. Derfor vil jeg påstå at oppdragelse krever minimum to subjekter i samhandling, hvor en av partene har et ansvar og myndighet til å påvirke den annen part. Denne påvirkningen skal hjelpe individet som blir påvirket, til å fungere i samfunnet, det vil si i en sosial situasjon. Den ene part skal gjøre noe overfor den andre part, som skal gi den ene part hjelp til å bli myndig.

Det finnes flere definisjoner av oppdragelse. ”Å oppdra er en pedagogisk virksomhet som tar sikte på å gi barn og ungdom utviklings- og livshjelp inntil de blir i stand til å leve et selvstendig og ansvarlig liv.²⁹” En annen definisjon er av R. Myhre:

”Med oppdragelse mener vi den enkelte voksnes og den eldre generasjons bestrebelser i det hele på å formidle til barn og unge- under gjensidig påvirkning – de kunnskaper og ferdigheter, sosiale ferdigheter, holdninger og innstillinger, samlivs- og trosformer som er uttrykk for den sosiale og kulturelle sammenheng oppdragelsen foregår i, på en slik måte at den nye generasjon får hjelp til å realisere sine evner og muligheter i retning av medmenneskelighet, ansvarlighet og selvstendighet og gjennom dette virke tilbake på samfunn og kultur i både stabiliserende og nyskapende forstand.”³⁰

Myhre sin definisjon går grundigere til verks enn den første definisjonen. Det presiseres at det er en eldre som skal oppdra den yngre, men at det også fører til noe hos den eldre i møte med den yngre. Videre presiseres det hva som i den øverste definisjonen kalles livshjelp. Sosiale ferdigheter og holdninger trekkes frem. Hva livshjelpen består av vil variere i den sosiale kontekst oppdragelsen finner sted. Oppdragelsen skal føre til medmenneskelighet og ansvar, for så å virke tilbake på samfunnet.

Med oppdagelse i denne oppgaven mener jeg den *prosessen hvor en part, den voksne, skal gi den som blir oppdratt, barnet, noen ferdigheter, holdninger og innstillinger inntil det blir i stand til å leve et selvstendig og ansvarlig liv.*

Oppdrageren skal påvirke barnet slik at barnet kan ta del i samfunnet med de kvaliteter og ferdigheter som samfunnet krever, slik at barnet kan fungere selvstendig, fri fra foreldre eller formyndere. Uten de forventede ferdigheter, holdninger og innstillinger kan man lett se for seg at et ungt individ vil få store problemer. Om en myndig person ikke kjenner til lover, regler, samfunnets normer, historie og verdigrunnlag, ville individet fått problemer med sosial tilpasning i samfunnet, og det er sannsynlig at samfunnet ville isolert individet for å beskytte individet og seg selv.

²⁹ I. Asheim 1987, 89

³⁰ I. Asheim 1987 referer Myhre 1982, 45

1.7.2 Dannelse og allmenndannelse

Daværende ansvarlig statsråd for høyere utdanning, Tora Aasland, sier ”Dannelse er å kunne og å duge, allmenndannelse er å utvikle kunnskap og ferdigheter sammen med andre”³¹. Etter denne enkle forklaringen av dannelse og allmenndannelse skal jeg avklare hvordan jeg vil bruke begrepene. Denne forklaringen markerer veien jeg skal gå. Man kan si at en dannet person og en dydig person har noen av de samme kvaliteter, da en dydig person er god som menneske, og er man er god, så duger man. I tillegg var som tidligere nevnt en av de første betydningene av aretè å duge³².

Allmenndannelse er utvikling av personen i en sosial kontekst. Da mennesket lever sosialt, vil også menneskets dyd utvikle seg sammen med andre, da mennesket omgås andre mennesker og agerer i en sosial kontekst.

Det finnes en rekke definisjoner og oppfattelser av begrepene, og de fleste har forskjellige nyanser. Jeg starter med dannelse. ”Dannelsesidealene har kommet og gått, og vært begrunnet på ulike vis – som klassisk humanisme (med røtter i antikken), nasjonsbygging (med grunnlag i folkeånd, kulturarv og språkfelleskap), folkeopplysning (rettet mot kunnskap og allmenndannelse) og borgerlig dannelse (ut fra borgerskapets kulturkodeks og manerer)”³³. I de fleste av disse virkeområder har dannelse en negativ bismak. Fjern, svulstig og besteborgerlig er stikkord som kan passe, og dannelsebegrepet har stadig fått knekker og til tider falt ut av dagligtalen. Det er dette dannelsessynet Per Ariansen kritiserer og trekker frem Jens Bjørneboe og beskrivelsen ”*Dannelse med Piano*”.³⁴ Dannelse som folkeopplysning har ikke disse hakene hengende ved seg. Det har vokst frem ulike former for folkeopplysning som dannelse. Man kan snakke om politisk dannelse hvor man skulle bli bevisste, engasjerte myndige mennesker som aktivt tok del i samfunnet. I Læreplanen av 1997 (heretter L97) kom allmenndannelse frem. Eleven skulle bli gå den allmenndannende skole og bli dannet. Nå er det ikke snakk om en forfinet kultur, men om en kunnskapsdannelse.

Innenfor didaktikken finnes det en retning som kalles dannelsesteori. Hovedtanken her er at oppdragelsen skjer i barnets møte med kulturen. ”Mennesket dannes og formes ved å tilegne seg kulturens verdi og normer- ikke som passiv mottaker, men

³¹ Aasland 2011, 11

³² Se kapittel 1.6.1

³³ Foros 2012, 204

³⁴ Ariasen 2011, 39

som aktiv deltaker”³⁵. Dannelse har med tilegning av kulturens eller samfunnets normer å gjøre. Dette er likt med R. Myrhe sin definisjon av oppdragelse. I den didaktiske dannelsese teori blir eleven satt inn i en kultur, inn i en kontekst, og eleven skal bli en ansvarlig deltager i kulturen. For at dette skal oppnås må det legges vekt på moralske og indre verdier hos eleven. Det er dette Per Ariasen kaller ”*Hjertets dannelse*”. Dannelse må strekke seg forbi innlæringen av en kodeks for samkvem. Å ha hjertes dannelse innebærer å ha eksistensiell sensitivitet og eksistensiell modenhet³⁶. Dannelse har altså noe med vår omgang med andre å gjøre. Vi ser andre som mennesker, som individer. Janne Haaland Matlary sier at dannelse er å utvikle sin karakter. Dette er et normativ prosjekt, og man skal tilegne seg et sett verdier.³⁷ Disse skal bidra til at elevene blir bedre mennesker. Kravene til oppdragelse og dannelse er altså ganske likt. Man får en oppdragelse og blir med tiden dannet. Da oppdragelse også inneholder at den som oppdras skal få et sett holdninger og normer som er gangbare i samfunnet, innebærer dette at den dannede må vise empati og forståelse for medmennesker. En kan si at oppdragelsens mål er dannelse. Denne type dannelse har ikke noe med en finkultur å gjøre, da empati og medmenneskelighet ikke har noe med en snobbekultur å gjøre.

Pedagogisk ordbok gir følgende definisjon av allmenndannelse

”Generelt om det minstemål av kunnskaper, toleranse og kultur 1) som er alminnelig for at man skal kunne regnes for dannet; 2) som bør være felles for samfunnet sine medlemmer³⁸”. Allmenndannelse er altså et minstemål av kunnskaper, toleranse og kultur for samfunnets deltagere og det hevdes at samfunnets borgere bør inneha dette. Man kan neppe bli ferdig dannet, men man kan nå allmenndannelse. Skolen skal være allmenndannende.³⁹ Når barnet er ferdig med den allmenndannende skolen, skal det være klart for å bli myndig. Dette betyr at barnet da må besitte et minstekrav av akademisk kunnskap gitt gjennom de spesifikke skolefagene, sosiale ferdigheter, samt normer og holdninger for å delta i samfunnet. Disse ferdighetene læres ikke alene, men som Tora Aasland hevder, må allmenndannelsen skje sammen med andre.

³⁵ Afdal 1997, 147

³⁶ Ariasen 2011, 42

³⁷ Til Matlarys synspunkt, se Rimehaug 2012

³⁸ Bø 2002 Søkord: allmenndannelse

³⁹ Det allemdannede mennesket er et av hovedpunktene i Læreplanen av 97 og Kunnskapsløftet av 2006. Se kapittel 3.4 for nærmere gjennomgang.

Jeg har nå med ulik nøyaktighet skissert hva som ligger i min bruk av begrepene i oppgaven. Jeg kunne gått dypere inn i hvert begrep, men det er ikke det som er oppgaven. Begrepsavklaringen er egnet for oppgaven. ”Det er karakteristisk for den dannede å søke etter det nøyaktige på ethvert område bare i den grad sakens natur tillater det.”⁴⁰

Om man oppsummerer siste del av kapittel 1, ender jeg opp følgende betydning av sentrale begreper i oppgaven:

- Orden: å ha kontroll på seg selv og sine eiendeler ut i fra skolens system og forventning, og aktivt vise denne kontrollen i handling.
- Atferd: de handlinger eleven fysisk utfører i en sosial kontekst, som ikke direkte inngår i de akademiske disipliner.
- Dyd: en disposisjon i mennesket til å handle rett, slik enhver situasjon krever, basert på fornuft og følelser. Denne disposisjonen er blitt en varig del av innehavers personlighet.
- Holdning: Samsvar mellom mening og handling som springer ut fra et sosialt krav og sosial kontekst.
- Verdi: noe kvalitativt, positivt styrende for menneskelige aktiviteter.
- Oppdragelse: prosessen hvor en part, den voksne, skal gi den som blir oppdratt, barnet, noen ferdigheter, holdninger og innstillinger inntil det blir i stand til å leve et selvstendig og ansvarlig liv.
- Dannelse: erverve ferdigheter, holdninger og normer som er gangbare i samfunnet, noe som innebærer at dannede må vise empati og forståelse for medmennesker.
- Allmenndannelse: et minstekrav av akademisk kunnskap, sosiale ferdigheter, normer og holdninger som gjør individet kapabel for å delta i samfunnet.

⁴⁰ Aristoteles 2008, 52.

2. Oppdragelsens tradisjon

Denne delen av oppgaven vil ta for seg den konteksten oppgaven er skrevet i. Hvilke rammer har samfunnet lagt for opplæring av sine fremtidige borgere? Hvilke tradisjoner legitimerer at samfunnet kan gi føringer for hvordan mennesker skal tenke og agere?

2.1 Skolens tradisjon i Norge⁴¹

Skoletradisjonen i Norge er gammel, men allmennskolen er betraktelig yngre. Fra 1100-tallet var det katedralskoler i Norge. Dette var skoler drevet av kirken hvor formålet var utdanning av kirkens menn. Skolens formål var todelt. En ny religion skulle innføres i landet og folket skulle oppdras til gode kristne. En annen viktig funksjon for skolen var at kongens lov skulle formidles. Elevene ved skolen skulle fungere som kirkens og kongens menn, for så å spre den nye religionen og kongens vilje. Budskapet ble så formidlet til folket gjennom gudstjenestene på søndager. Lov og oppdragelse ble stikkordene for folket, og alle skulle med. Den praktiske kunnskapen folket trengte, ble formidlet i familien og gikk i arv gjennom generasjoner.

Ved pietismens inntog på 1700-tallet endret holdningene seg, og de dansknorske kongene fikk en økt interesse for folks spiritualitet. I 1736 innførte kong Christian VI Konfirmasjonsforordningen. Denne loven påla at alle skulle konfirmeres. Presten skulle undervise konfirmandene minst to ganger i uken i en periode på tre uker før konfirmasjonen kunne finne sted. Tre år senere innførte kongen Skoleforordningen hvor det slås fast at alle barn skal undervises fra de er sju år. Målet for undervisningen var konfirmasjonen og et liv som voksen. Konfirmasjonen var et symbol på at barnet var klar for storsamfunnet og at det ikke lenger var et barn. Konfirmanden kunne ta voksne jobber i samfunnet, samt gifte seg. I loven av 1739 var det bestemt at hver bygd skulle ha en skole. Klokkeren i menigheten skulle være lærer under prestens hovedoppsyn, og hovedoppgaven var å bedrive religionsundervisning som sørget for folkets fromhet. Det var avgjørende at barna lærte å lese, noe som førte til at mange

⁴¹ Bassert på Dokka 1988

også lærte å skrive. Om foreldrene fant det ønskelig, samt kunne betale litt mer, kunne også barna lære å regne. Den nye skolen fikk navnet allmueskolen siden den skulle omfatte hele folket. Samme år som skoleforordningen kom, kom ”Lærerinstruksen” som fastla lærerens oppgaver. Den sa at skolemesteren, som klokkeren ble kalt, skulle behandle alle barn likt. I lærerinstruksen het det: ”På ”læmfeldigeste” måte skulle de forsøke å rette på barns feil. Bare overfor ”aabenbare Ugudelighed” måtte de reagere raskt og strengt, med ris i de andre barns påsyn⁴²”.

Det slås altså fast i lov fra 1739 at læreren skal irettesette elever som har en *ugudelig* oppførsel. Storsamfunnet har en forventning til barnas oppførsel, og skal gi korreks på uønsket atferd.

Opp gjennom historien ble så skolen gradvis bygget opp og fikk nye oppgaver. Lærerens kvalifikasjoner ble sikret, og konge og storting lanserte bestemmelser som tilpasset skolen på bygda (Lov om landsallmueskolen 1827) og i byene (Lov om byallmueskolen 1848) til det økende kravet til kunnskap. Skoledagen ble lengre som en følge av nye krav. Fag som geografi, naturfag, håndarbeid, sløyd, gymnastikk og tegning fikk innpass i skolen. Her er det en klar forskyvning av ansvar for eleven, ved at ferdigheter som tidligere ble lært i hjemmet, nå ble flyttet inn i skolen. Prinsippet ”*cuius regio, eius religio*” kongens religion er folkets religion, faller, da de religiøse lovene løses opp i samfunnet og personer med en annen tro får tilgang til riket. Dette fører til at konfirmasjonen ikke lenger er skolens mål.

På 60-tallet ble forskjellene på by og landsskolene visket ut, og den sjuårige skolen ble byttet ut med en niårig skole. Ved Mønsterplanen for grunnskolen av 1974 kom det nye læreplaner i alle fag, og man gikk bort fra et nasjonalt minstekrav i fagene. Denne planen ble erstattet i 1987 av ”Reviderte Mønsterplanen”. Det ble nå lagt vekt på praktisk, sosialt og kulturelt arbeid. Læreplanen av L97 gikk tilbake til nasjonale konkrete minimumskrav i fagene, og den prøvde til en viss grad å samle nasjonen gjennom konkrete mål. I tillegg var det en generell del hvor man skisserte hva som skulle kjennetegne elevene ved endt skolegang. Man snakket om det meningssøkende, skapende, arbeidende, allmenndannede, samarbeidende, miljøbevisste og integrerte menneske. Dette er egenskaper elevene skulle erverve og som samfunnet ønsket.

⁴² Dokka 1988 side 15. Fra Lærerinstruksen 1739.

Den planen skolen arbeider etter i dag, er K06. Denne planen har ikke konkrete kunnskapsmål, men har kompetansemål etter 2.,4.,7. og 10. skoletrinn. Den generelle delen av L97 er videreført i K06. Samfunnet trenger fortsatt borgere preget av egenskapene fra L97.

Skolen har hele tiden hatt som mål at den skal nå ut til hele folket, helt fra innføring av en ny religion, til dagens kunnskapsmål etter bestemte alderstrinn. På 1100-tallet skulle nasjonen oppdras til gode kristne, og i dag skal elevene bli allmenndannede mennesker. Det er fastslått likhetsprinsipper og at man ikke skal skille på fattig og rik, sosial bakgrunn eller religiøs tilhørighet. Tidsbruken i skolen har økt og det teoretiske kravet har vokst. Med tanken om allmenndannelse som skolens oppgave har oppdrageransvaret til skolen blitt forsterket på bekostning av hjemmets innflytelse over barnet. Skolen skal sørge for at barna blir de voksne individene nasjonen trenger.

2.2 Oppdragelsens kontekst

I Norge er det undervisningsplikt for barn og unge, ikke skoleplikt. Foreldrene kan derfor velge om barnet skal gå på skolen eller få undervisningen i hjemmet, eller de kan sende barna på privatskoler. Barna som ikke går på offentlig skole, reguleres av privatskoleloven og vil ikke bli behandlet i denne oppgaven. Likeså vil jeg ikke bruke tid på de relativt få tilfeller hvor foreldrene velger å gi barna undervisningen hjemme. Utgangspunktet i oppgaven er at barn går på skolen fra det vi kaller skolepliktig alder. I Norge er den fra det året barnet fyller seks år.

Helt fra barnet blir født, er det avhengig av andre. Et nyfødt barn vil fort omkomme om det blir overlatt til seg selv. Oftest er det foreldrene som tar seg av barnet, gir barnet hva det trenger av kjærighet, omsorg og materielle goder, og de har et særskilt ansvar for barnet. Barnet skal lære å spise, gå, snakke, samt andre basisferdigheter det trenger for å kunne fungere i verden utenfor familien. Familien blir barnets første sosiale arena og er et samfunn i miniatyr, et mikrosamfunn. Størrelsen på mikrosamfunnet kan variere med antall søsken, besteforeldre med mer. Uansett størrelsen på familien er oppdragelsen av barnet foreldrene sitt ansvar.

Mange barn går i barnehage, og dette er ofte barnets første møte med individer utenfor familien, og barnet øver sosiale ferdigheter i samspill med andre barn og voksne. Det året barnet begynner på skolen, trer en ny verden frem. Barnehagen var

en hjelp til sosial og faglig innøving, men den var frivillig, noe som gir at samfunnet ikke når ut til alle barn. Skolen når alle, setter flere krav og har klarere mål. Skolens oppgave er å forberede barnet på å tre inn i storsamfunnet, makrosamfunnet. I Norge har vi en tiårig allmenndannende skole. Skolen står som en bro⁴³ mellom familien og storsamfunnet. Foreldrene sender barna til denne instansen hvor barna skal bli dannet. De skal lære de nødvendige ferdigheter de trenger for å kunne leve som selvstendige og ansvarlige individer i storsamfunnet i fremtiden. Ved hjelp av de tillærte ferdighetene skal barna kunne få seg arbeid og bidra til videre utvikling av samfunnet.

Med hvilken rett kan vi oppdra et barn? Står ikke individets rettigheter sterkt, og bør det ikke få velge selv? I pedagogikken snakker man om hvem som skal ha mandat til å drive oppdragelse. Det er fire vanlige svar på dette⁴⁴.

1. Eleven selv
2. Læreren
3. Foreldre
4. Staten

Eleven vil lære ut fra det miljøet det blir satt i, noe det i ung alder ikke kan velge selv. Når eleven blir eldre, kan han/hun i større grad ta egne valg, frem til han/hun fullt ut kan stå på egne ben som en myndig person i en alder av 18 år. Opp gjennom ungdomstiden forventes det at barnet tar mer og mer ansvar. Dette selvstendighetskravet møter eleven på skolen og det er en fordel om dette også følges opp i hjemmet. Man kan se for seg situasjoner hvor en ungdom slipper alt ansvar i hjemmet, og dette er neppe ønskelig, da samhandlingen mellom skole og hjem i opplæringen forsvinner. Ansvar bør gis i takt med at barnet læres til å ta ansvar. Ansvar er ikke det samme som oppdragelse, men når barnet mestrer ferdigheter, bør det få lov til å bruke ferdighetene. Når man har lært seg klokka, bør man få ansvar for å passe tiden. Om det ikke er et samsvar mellom dette, kan de nye ferdighetene virke unyttige. Gjennom ansvar tar eleven styring over egen utvikling. Oppdragelsen går slik med tiden over til danning.

Læreren har et mandat over eleven. Læreren er satt til å utføre en jobb og er gitt en autoritet innenfor gitte rammer. I disse rammene skal læreren opptre som en

⁴³ I. Asheim 1987, 23

⁴⁴ I. Asheim 1987, 24

fagperson, men også som et menneske. Læreren er ikke bare en pedagogisk teknolog, men en person som må ta egne valg basert på mandatet han/hun er gitt fra foreldre og staten samt sine evner til å vurdere den konkrete situasjonen. Læreren er den voksne parten i oppdragelsen og skal gi ferdigheter, holdninger og innstillinger til eleven.

Foreldrene har et naturlig mandat til å drive opplæring. Dette ligger i det som kalles foreldreretten. Dette går ut på at foreldre har rett til å bestemme over barns oppdragelse og undervisning. Denne foreldreretten er forankret i en rekke internasjonale lover og erklæringer som Norge har ratifisert.⁴⁵ Men foreldrene har ikke bare en rett, de har også en plikt. De har en plikt til å vise omsorg samt å oppdra barnet til barnets beste. De er ikke ansatt som læreren men har et ansvar for det liv de har satt til verden.

Staten har mandat til å drive oppdragelse. Dette ligger klart i ”Staten sin generelle oppgave: å verne det enkelte menneske mot overgrep og sikre dets rettigheter”⁴⁶. Om foreldrene ikke gjør sin foreldreplikt med tanke på omsorg og oppdragelse, kan staten gripe inn og overta foreldrenes oppgaver overfor barnet. Barnevernet kan gå inn og frata foreldrene myndighet over barnet i samarbeid med domstolene. Staten legger til rette slik at barnet kan få de kunnskaper, ferdigheter og holdninger som det trenger for å fungere i fellesskapet. Det utformes lover, forskrifter og læreplaner som er juridisk bindende for skolen, ved læreren, som skal sørge for at eleven får den ønskede læring. Den norske enhetsskolen er statens verktøy for å skape fellesskap i folket.

Enhetsskolen har røtter fra 1920 og sikrer at barn fra samme geografiske område får det samme tilbudet⁴⁷. Denne enheten kan komme i konflikt med de enkelte foreldres spesielle ønsker for sine barn. Det er her private skoler kommer inn med et alternativt livssyn eller alternativ pedagogikk. Det er viktig for staten å formidle de gjengse verdiene i samfunnet og i den kultur samfunnet bygger på. Når foreldrene føler gjenkjennelse i verdigrunnlaget til skolen, vil et fåtall søke til privatskoler, og fellesskapet i samfunnet blir styrket. Respekt, toleranse og tillit er verdier som er

⁴⁵ I. Asheim 1987, 29

⁴⁶ I. Asheim 1987, 29

⁴⁷ I. Asheim 1987, 28

sentrale i de nordiske kulturer og hva staten vil formidle. Dette har utgangspunkt i en tanke om det gode samfunn ut fra den gylne regel.⁴⁸

Barna har fått et økt ansvar for egen utvikling. Begrep som ”ansvar for egen læring⁴⁹” har endret elevenes hverdag, og arbeidsmetoder som gruppe- og prosjektarbeid setter større krav til eleven enn en lærerstyrt undervisning. Dette betyr ikke at skolen har abdisert som kunnskapsformidler. Skolen har fått overført mange av de oppgavene hjemmet og foreldrene tidligere hadde i oppdragelsen. Skolen skal ikke lenger bare lære barna å lese, men være en aktiv del av hele oppdragelsen. Læreren blir den profesjonelle oppdrager med statens mandat som skal veilede eleven til myndighet. Statens krav til skolen har gjennom historien økt⁵⁰ og gitt læreren mer spesifikke krav til innhold og resultat. Foreldrenes rolle er også endret. De som før tilbrakte mest tid med barna, er nå på jobb og ser barna på ettermiddagen og i helgene. Da skal de tilbringe tid sammen med barna og tilpasse hverdagen til fritidsaktiviteter⁵¹. Foreldrene sitter med hovedansvar for oppdragelsen, men de fleste velger å overføre mye av sitt mandat til skolen og læreren.

Kulturen rundt barnet påvirker også barnet med erfaringer og holdninger. Via fritidsaktiviteter, venner og media kommer barnet i kontakt med mange ulike impulser. Tross alle disse impulsene vil barnet trenge tryggheten fra mikrosamfunnet. På skolen møter barnet andre barn og nye voksne. Disse voksne kan fort bli de voksne som barnet har mest kontakt med, og innflytelsen læreren har, kan være enorm. Lærers oppgave og innflytelse kan bli vanskelig om det som formidles går på tvers av hva barnet har lært av foreldrene. En slik tvetydig oppdragelse vil neppe være til barnets beste. Om verdiene og de moralske holdningene er samsvarende mellom hjem og skole, vil læringseffekten for barnet bli langt høyere enn om hjem og skole har polariserende etisk grunnsyn. Resultatet blir best om foreldrene har innvirkning på skolen og samarbeidet er godt. Om samarbeidet skal skje på den enkelte forelders premisser, kan det fort få uheldige følger. Det kan oppstå problemer om alle barn blir

⁴⁸ J. Johansen 2006, 89

⁴⁹ Jeg var selv en del av et forsøk på barneskolen hvor vi skulle velge hva vi ville jobbe med. Resultatet ble mye sløyd og mange gymtimer.

⁵⁰ Kapittel 2.1

⁵¹ Min personlig mening og erfaring som lærer tilsier at mange foreldre går inn i en venninne-/kompisrolle med barna, på bekostning av rollen som tydelig voksen.

behandlet forskjellig ut fra de enkelte foreldres ønske. Ved en slik forskjellsbehandling vil ikke barna få felles holdninger og kunnskaper, noe som er vesentlig for dannelsen, da dannelsen er avhengig av noen felles normer og verdier. Foreldrene kan påvirke skolen gjennom egne demokratiske foreldreorgan. Gjennom demokratiske kanaler kan foreldrene få gjennomslag og delta i utformingen av skolehverdagen. Dette kan være i spørsmål om fagplaner, eller i spørsmål med etisk eller sosial karakter. Et spørsmål for oppgaven blir hvilke holdninger foreldre og samfunnet vil at barnet skal erverve og ta med seg ut i voksenlivet som et dannet individ?

Skolen har vært gjennom en stor utvikling siden 1100-tallet. Oppgavene er blitt flere og ansvaret større. Den skal formidle faglige ferdigheter, men også normer, verdier og holdninger. Skolens oppdrageransvar har økt, mens foreldrenes oppgaver er blitt færre, men neppe enklere.

3 Skolens føringer

Gjennom opplæringsloven, forskrifter til opplæringsloven, rundskriv som skal kaste lys over forskriftene til opplæringsloven og K06, reguleres innholdet i skolen, og sier hva som er de forskjellige holdninger, normer og verdier skolen skal bygge på og hva som skal prege eleven ved endt grunnskolegang. De sier noe om hvilke kompetansemål som er satt for eleven i de ulike fagene, og man kan si at rammene for den norske allmenndannelse legges. Jeg vil i kapitel tre gå gjennom føringene som sier noe om holdningene og verdiene som skal prege opplæringen og folket. Tanken er at det som skal prege undervisningen, også skal prege eleven og vil gi seg utslag i eleven orden og atferd.⁵²

3.1 Opplæringsloven av 1998

Opp gjennom historien har det vært mange lover som sier noe om skolen i Norge. Konfirmasjonsforordningen av 1736 er den første som slår fast at alle skal få en utdanning der det viktige var at *alle* skulle lære å lese. Dette var en del av folkeoppdragelsen. Gjennom kunnskap om kristendommen skulle folket dannes og leve et liv slik kongen ønsket. Prinsippene om at utdanningen er for alle og at den skal være lik for fattig og rik, har preget lovene. Den loven som regulerer opplæringen i dag, er opplæringsloven av 17.07.1998. Denne loven er endret en rekke ganger, sist 01.08 2012.⁵³ Jeg vil se på noen paragrafer fra denne loven som en pekepinn på hvilke holdninger eller dyder man ønsker å stimulere hos befolkningen gjennom å formidle dem til elevene via skolen.

Først vil jeg se på §1-1 opplæringsloven, formålsparagrafen. En formålsparagraf er paragrafen i loven som sier hva som er målet med loven, hva lovgiver ønsker å oppnå med loven. Formålsparagrafen er løst formulert og skal skissere grunntanken med hva opplæringsloven regulerer og være rammen for resten av lovverket. Den går ikke inn på konkrete problemstillinger, men er et overordnet mål. I 2008 ble

⁵² Et bakteppe er at mennesket blir god ved å gjøre gode handlinger, og for å finne ut hva som er de gode handlinger, er gode eksempler til hjelp samt det å følge lover gitt av gode lovgivere. Mennesker fungerer som eksempler gjennom sine handlinger. Dyd innøves via å følge gode eksempler.

⁵³ <http://www.lovdata.no/all/nl-19980717-061.html> 23.11.2012.

Formålsparagrafen av opplæringsloven sist endret. Disse endringene var et politisk forlik mellom alle partiene på Stortinget⁵⁴. Formålsparagrafen er delt flere paragrafer. Jeg vil dele §1-1. opp og jeg vil vektlegge ulike avsnitt, setninger og formuleringer som har direkte eller indirekte innvirkning på elevenes orden og atferd.

3.1.1 Innsikt og forankring

”Opplæringa i skole og lærebedrift skal, i samarbeid og forståing med heimen, opne dører mot verda og framtida og gi elevane og lærlingane historisk og kulturell innsikt og forankring.⁵⁵”

Det er klart i teksten at opplæringa skal være fremover- og utoverrettet. Elevene skal gjennom opplæringa forberedes til en annen tilværelse. Med seg ut i den nye tilværelsen skal de ha ”historisk og kulturell innsikt og forankring”.

Odelstingsproposisjon (Ot. prp) nr. 46 (2007–08) til departementets forslag § 1-1 fremhever at historisk og kulturell innsikt skal forstås som et bredt spekter av menneskelig kunnskap og erfaring⁵⁶. Jeg vil utdype hvordan jeg tolker dette i oppgaven. En forankring er det stedet, det holdepunktet som er trygt. Båtene ankret opp i trygge havner. Historien og kulturen skal bli elevens trygge havn. I den trygge havnen skal elevene finne de normene og verdiene samfunnet bygger på og som de skal ha som ballast. Dette er sammenfallende med min bruk av oppdragelse og allmenndanning. Ballasten bygger på kulturen og består av erfaringer som vil påvirke elevens atferd. Via disse holdepunktene skal elevene dannes, og bygge sin identitet. Identiteten er kjernen i eleven, det som gjør hver elev mentalt forskjellig og påvirker våre handlinger. Skolen skal altså bygge opp elevens identitet gjennom kulturen eleven vokser opp i, og her skal eleven føle seg trygg, og ha sitt fundament når han/hun møter verden. En vesentlig del av elevens identitet er hvordan eleven agerer i samfunnet, noe som kommer til uttrykk i elevens orden og atferd.

3.1.2 Grunnleggende verdier

”Opplæringa skal byggje på grunnleggjande verdier i kristen og humanistisk arv og tradisjon, slik som respekt for menneskeverdet og naturen, på åndsfridom,

⁵⁴ Opplæringslova og forskrifter 2012, 26

⁵⁵ Lov om grunnskolen og den vidaregåande opplæringa (opplæringslova. 2011) §1-1

⁵⁶ Opplæringslova og forskrifter, 24

nestekjærleik, tilgjeving, likeverd og solidaritet, verdiar som òg kjem til uttrykk i ulike religionar og livssyn og som er forankra i menneskerettane.⁵⁷”

Her kommer det en etisk språkbruk inn. “Bygge på grunnleggjande verdiar” sier noe om hva skolen skal legge som premiss for sitt arbeid. Disse verdiene legitimeres i historien og kulturen, samme sted som elevene skal hente sin forankring. Ot.prp. 46 viser til at disse verdiene har sitt forankringspunkt i menneskerettighetene. Det kommer frem at menneskeverdet er ukrenkelig og er grunnlaget for de andre verdiene. Åndsfridom er direkte knyttet til menneskeverdet mens de tre resterende verdiene bestemmer samhandlingen mellom menneskene.⁵⁸ Det sies ikke at dette skal være de eneste verdiene, men det er verdt å merke seg at de gjennom å evnes får en sentral plass. Om man skulle ha presisert alle verdier man ønsket skulle prege opplæringen, vil det bli en vanskelig oppgave da samfunnet endrer seg, og lovteksten ville blitt meget lukket og totalitær. De skisserte verdiene i opplæringsloven vil likevel få en forrang om konkurrerende verdier kom inn i skolen og gikk på tvers med de som er nevnt i loven, dette også om den konkurrerende verdien kom fra en religion, et livssyn eller fra en organisasjon.

Eleven skal være klar for verden, slik det nevnes i første setning av loven. Et spørsmål blir om verdiene bare skal prege opplæringen eller også være et resultat av opplæringen. Loven sier selve opplæringen, men det vil være underlig om det ikke også er et ønske at verdiene skal bli en integrert del av eleven, et resultat av undervisningen. Men hva er egentlig disse verdiene som undervisningen skal bygge på? Hva uttrykker de av ønskede egenskaper for undervisningen og for eleven? Hva er innholdet i de etiske begrepene som brukes? Er det dyder, holdninger eller er det verdier? De oppramsede verdiene blir, slik Ot. prp. 46 sier, legitimert gjennom menneskerettighetene og ulike religioner og livssyn. Ved å legitimere verdiene i lovteksten ut over staten, legitimeres også skolen og opplæringen som noe globalt og ikke bare et nasjonalt prosjekt. For at det skal bli klart hva disse verdiene er og hva som skal implementeres i eleven, vil jeg gå dypere og se nærmere på hva som ligger i de forskjellige begrepene. Hvordan skal dette påvirke elevens atferd?

⁵⁷ Lov om grunnskolen og den vidaregåande opplæringa (opplæringslova). 2011 §1-1

⁵⁸ Opplæringslova og forskrifter, 24

Respekt for menneskeverd og naturen. Dette må være en integrert del av undervisningen, ikke noe man konkret kan ta og føle på. Respekt er ikke noe fysisk, men mer en væremåte, handlingen bygger på respekt. Man kan bruke ord som aktelse og ærbødighet for respekt uten at de dekker hele betydningen av ordet. Respekt for menneskeverd og naturen er en holdning som ligger i selve undervisningen, og som gjennom oppdragelsen skal bli overført til eleven. Respektfull holdning er en dyd. Har man en respektfull holdning, vil dette styre deg som individ gjennom livet i møte med mennesker og naturen, i møte med verden. Denne holdningen skal påvirke din atferd i møte med andre mennesker eller med naturen. Respekten for enkeltmenneskets suverenitet og integritet er viktig. Man vil ikke misbruke eller ødelegge noe man respekterer, har ærbødighet for. Jeg tolker ikke respekt for kulturen i samme betydning som uttrykket at man skal ”ha respekt for vær og vind”, som går på at man skal ta sikkerhetshensyn til naturen i forbindelse med ferdsel i den, men mer mot den klassiske dyden måtehold. Man skal vise måtehold ved uttak av ressurser slik at det ikke ødelegger naturen eller skader et biologisk mangfold.

Man kan ha grader av respekt og det kan være en mangel på respekt. Man kan ha for mye respekt, eller for lite respekt, men ikke dårlig respekt. Jeg går ut fra at det ikke er noen av disse ytterpunktene av respekt man ønsker, men at man følger det Aristoteles kaller ”den gylne middelvei”.

Åndsfridom. Det ligger ikke noen føringer på hva som menes med åndsfridom annet enn at det er knyttet til respekten for mennesket⁵⁹. Jeg velger derfor å tolke dette til at dette ikke er noe som ligger i individet, ikke en holdning eller en dyd, men mer en rett som individet skal ha. Dette er ikke noe en person kan oppnå selv, men noe som blir gitt av andre. Ved at andre viser toleranse, kan du få åndsfrihet, ved at du viser toleranse, kan andre få åndsfridom. Undervisningen må altså gi rom for medmenneskets meninger og overbevisning. Toleranse er en dyd, og med toleranse mener jeg evnen til å godta andre. Det er ikke det samme som anerkjennelse, men man tåler noe hos noen andre eller seg selv. Toleranse ligger hos personen selv, og dette er noe personen selv kan styre. Som de fleste dyder balanserer toleranse på den gylne middelvei midt mellom lastene likegyldighet og intoleranse. Toleransen til eleven vil gi seg utslag i elevens atferd overfor andre.

⁵⁹ Opplæringslova og forskrifter, 24

Nestekjærleik. Dette er noe som individet viser overfor noen, vår neste.

Nestekjærlighet er et begrep man blant annet finner i kristendommen, og var et viktig begrep for Jesus. Paulus lanserte tro, håp og kjærlighet i 1. Kor 13, og i kirken har disse blitt kalt de teologiske dyder. Tradisjonelt sett er altså nestekjærlighet en dyd. Jeg ser på nestekjærlighet som en dyd, men i likhet med mange andre dyder, kan det også være en holdning og en sentral verdi. Nestekjærlighet vil i meget stor grad ha påvirkning på hvordan individet agerer mot medmenneskene og er derfor viktig i bedømmelsen av elevens atferd.

Tilgivning. Dette er en handling som subjektet foretar seg. Subjektet tilgir et annet individ for dette individs handling. Her er det snakk om et forhold mellom to parter. Denne tilgivelsen kan være intellektuelt begrunnet, men like ofte vil tilgivelsen være et resultat av toleranse og nestekjærlighet, eller en tilgivende holdning, som kan ses på som en dyd.

Likeverd. Ut fra selve ordet ligger det implisitt at dette er en verdi. Det er et kvalitativt retningsgivende prinsipp, et ideal. Jeg tolker i denne sammenheng at det er likeverd mellom mennesker det henvises til, da i den forstand alle mennesker har samme verdi, uavhengig av religion, politiske synspunkt, kjønn, seksuell legning og etnisitet. Likeverdet bygger opp om tanken om individets suverenitet og integritet. Likeverd er ikke en handling og ikke en dyd.

Solidaritet. Dette begrepet stiller seg likt med nestekjærlighet. Dette er en dyd og har med medmenneskelighet å gjøre. Individet stiller seg solidarisk sammen med andre, og dette kommer til uttrykk ved elevens atferd.

Oppsummert kan man si at andre setning i opplæringsloven gir en skisse av hva skolen skal ha av moralsk innhold. Man kan trekke frem dydene respektfull holdning, toleranse, nestekjærlighet, tilgivende holdning og solidaritet som sentrale etiske mål for skolen. Dette skal kjennetegne undervisningen og elevene skal se skolens eksempel og lære av dette slik at det på sikt vil bli en del av elevens dyder.

3.1.3 Respekt, likestilling og demokrati

”Opplæringa skal gi innsikt i kulturelt mangfold og vise respekt for den einsskilde si overtyding. Ho skal fremje demokrati, likestilling og vitskapleg tenkjemåte.⁶⁰”

I setningene over legges det vekt på det kulturelle mangfoldet. Jeg tolker at dette først og fremst skal gjelde i Norge, men eleven skal også rette blikket utenfor de nasjonale grenser. Grunnen til denne kunnskapen er at eleven skal vise respekt for andre mennesker. Her kommer på nytt tanken om en respektfull holdning opp. Nå skal holdningen komme frem i undervisningen. Denne paragrafen blir en presisering av det vi fant i andre setning; respekt for menneskeverd og naturen, åndsfrihet, likeverd og nestekjærlighet. Det er også tre nye begreper i setningen; demokrati, likestilling og vitenskapelig tenkemåte. Demokrati er et ønsket styresett og forutsetter bl.a. toleranse, respekt og solidaritet. Det forutsetter at alle mennesker kan være med i beslutningsprosesser, og være med å bestemme. Dette krever at individet besitter allmenndannelse, så beslutningene blir gode, noe som igjen fører til et godt samfunn. Likestilling sier noe om forholdet mellom mennesker. Ofte blir det brukt om forholdet mellom mann og kvinne. Begrepet er sammensatt av lik og stilling og sier noe om forholdet mellom noe. Opplæringa skal altså fremme demokrati og likestilling hos elevene. Om dette lykkes, vil det påvirke elevens atferd, da undervisningen blir et godt eksempel på handling. Ot.prp. nr. 46 fremhever at demokrati, likestilling, vitenskapelig tenkemåte skal prege undervisningen og skolens organisering. Dette for at elevene skal ta dette tilbake til samfunnet.⁶¹

3.1.4 Dugelighet og holdninger

”Elevane og lærlingane skal utvikle kunnskap, dugleik og holdningar for å kunne mestre liva sine og for å kunne delta i arbeid og fellesskap i samfunnet. Dei skal få utfalde skaparglede, engasjement og utforskartrong.⁶²”

Ot. prp. 46 trekker frem at her vris fokus fra opplæringa til individet. Det er individet som skal utvikle kunnskap, dugleik og holdninger. Opplæringen skal sørge for at individet lærer noe og at eleven skal bruke flere sider av seg selv.

Jeg velger å se nærmere på begrepene kunnskap, dugelighet og holdninger og ser på hva som ligger i dette. Grunnen til at elevene skal utvikle dette, er at de skal kunne

⁶⁰ Lov om grunnskolen og den vidaregåande opplæringa (opplæringslova). 2011 § 1-1

⁶¹ Opplæringslova og forskrifter, 24

⁶² Lov om grunnskolen og den vidaregåande opplæringa (opplæringslova). 2011 §1-1

mestre livene sine og delta i arbeid og felleskap i samfunnet. Her rettes blikket langt frem i tid, og eleven skal handle i fremtiden. Skolen skal altså sørge for at elevene har hva som kreves for å fungere i samfunnet. Storsamfunnet skisserer hva samfunnet trenger frem i tid. Likevel ligger det en forståelse om at eleven ikke bare skal handle slik det er ønsket langt frem i tid, men også nå. Dette atferdsmønsteret skal trenes i skolen.

Det første mennesket trenger i samfunnet, er kunnskap. Dette kan være teoretisk, men også praktisk kunnskap. Teori som kun er for teoriens skyld og som ikke skal føre til noe praktisk, har liten plass. Samfunnet trenger ikke dette. Elevene skal lære noe konkret, noen ferdigheter.

Det neste elevene skal utvikle, er dugelighet. Elevene skal fungere og duge til noe. De skal utvikle dugelighet slik at de fungerer i samfunnet. Som nevnt tidligere er denne dugeligheten en dyd⁶³. De skal fungere / duge på best mulig måte som menneske. Det som skal duge, er ferdighetene. Ferdighetene kan være kunnskapen, den teoretiske eller praktiske.

Det tredje de skal utvikle, er holdninger. Det presiseres ikke hvilke holdninger, men det er eleven som skal utvikle disse. Holdningene som det siktes til, skal bidra slik at eleven klarer seg i, og er til nytte for, familien, skolen og storsamfunnet.

3.1.5 Kritisk, etisk og miljøbevisst

”Elevane og lærlingane skal lære å tenkje kritisk og handle etisk og miljøbevisst. Dei skal ha medansvar og rett til medverknad.”⁶⁴

Her settes det først et mål for elevens tanker. Elevene skal lære å tenke kritisk. Man kan si at elevene skal erverve en kritisk holdning til verden. Her er det viktig at man ikke tenker kritisk holdning som en skeptisk holdning. I den kritiske tanken ligger det mer at elevene skal tenke selv, og ikke godta alt de blir eksponert for. Dette er en forutsetning for demokratiet. Elevene skal også lære å handle etisk. Det står altså at elevene skal handle, det vil si utføre etiske handlinger. Dette krever en etisk tanke om hva som er rett og galt. Her vil det være en fordel om mange holdninger og atferdsmønster er automatisert, at det er ervervet dyd slik at ikke alle handlinger står åpne for refleksjon. Dette avsnittet sier at elevene skal praktisk lære et ønsket handlingsmønster og demokratiske vaner.

⁶³ K. Johansen 2000, 12

⁶⁴ Lov om grunnskolen og den vidaregåande opplæringa (opplæringslova). 2011

3.1.6 Tillit, respekt og krav, fremme danning

”Skolen og lærebedrifta skal møte elevane og lærlingane med tillit, respekt og krav og gi dei utfordringar som fremjar danning og lærelyst. Alle former for diskriminering skal motarbeidast.⁶⁵”

Det siste først: alle utsagn tidligere har sagt noe om hva man skal arbeide for. Her sier de at det er en ting man skal arbeide mot, nemlig alle former for diskriminering.

Diskriminering kan derfor ses på som det motsatte av hva paragrafen ønsker skal være innholdet i skolen.

Tillit, respekt og krav er hva skolen skal møte elevene med. Tillit til elevene og at de ønsker det gode, er sannferdige og har edle motiver. Respekten for mennesket er tydelig i paragrafen og kommer på nytt frem. Man kan tenke seg at eleven skal lære med skolen som forbilde, noe som er et av kjennetegnene på øvelse av dyd. Skolen skal også stille krav, noe eleven må venne seg til gjennom oppdragelsen. Eleven vil som myndig og selvstendig møte krav fra samfunnet. Ved at skolen stiller krav, skal eleven bli fortrolig med å møte kravene, for slik å leve opp til dem. Om man jevnlig møter krav og opplever mestring, vil fremtidige krav blir mer overkommelig.

Oppdragelsen skal skape dannede elever som passer inn, og tar del i storsamfunnet.

”Bestemmelsen innebærer at elevene, lærlingene og lære kandidatene skal møte krav til oppførsel og bli møtt med respekt fra skolen/ lærebedriften.⁶⁶” Det er altså viktig at man setter krav til eleven og dens oppførsel. Man kan altså si at man har en intensjon i opplæringsloven §1-1 om at eleven skal kunne oppføre seg på en bestemt måte. De kravene som forventes av oppførsel, skal fanges opp og evalueres i vurderingen av elevens orden og atferd.

Oppsummert kan man si at formålsparagrafen til opplæringsloven sier at opplæringa skal være preget av det samfunnet ønsker eleven skal besitte ved endt skolegang.

Prinsipper som demokrati, holdninger som fører til respekt for individet og dets rettigheter, dugelighet som menneske, samt det å bringe samfunnet videre, skal prioriteres. Paragrafen sier hva opplæringa skal være preget av, nemlig holdninger som elevene skal ha som forbilder. Det skal settes krav til elevens oppførsel og eleven skal agere etter de ønskede overnevnte dyder.

⁶⁵ Lov om grunnskolen og den vidaregåande opplæringa (opplæringslova). 2011 §1-1

⁶⁶ Opplæringslova og forskrifter, 25

3.1.7 Ordensreglement og lignende

§2-9 sier: ”Kommunen skal gi forskrifter om ordensreglement for den enkelte grunnskolen. Reglementet skal gi reglar om rettane og pliktene til elevane så langt dei ikkje er fastsette i lov eller på annan måte. Reglementet skal innehalde reglar om åtferd, reglar om kva tiltak som skal kunne brukast mot elevar som bryt reglementet og reglar om framgangsmåten når slike saker skal behandlast”⁶⁷. Det er altså skoleeiers oppgave å fastsette ordensreglement for sin lokale skole. De skal fastsette regler for elevens atferd og hva som er konsekvensen ved uønsket atferd. Man kan ikke forvente at eleven setter seg inn i intensjonen for skolen, samt alle lover og føringer som skisserer intensjonen med opplæringen og allmenndannelsen. Ordensreglementet skal utgjøre rammeverket for elevens atferd. Lovteksten sier ikke noe konkret om ordensreglementets innhold, annet enn at det skal være et supplement til Norges lover.

Reglene skal regulere skoledagen. Jeg tolker det dit hen at innholdet i reglene skal speile og presisere intensjonene man finner i formålsparagrafen. Skoleeier skal altså sammenfatte de etiske utsagnene i §1-1 ned i noe som skal beskrive elevens ønskede orden og atferd, en rettesnor for god adferd. Reglene skal fastsette rettighetene til eleven, men også hva eleven har av plikter i skolesamfunnet. Reglementet kan ses på som elevens skjold, det skal gi en forutsigbar hverdag som trygger dem mot medelever og mot skolen. Elevene er ikke rettsløse og hengitt til den enkelte lærers innfall. Plikter er også et viktig begrep. For at et samfunn skal fungere, må alle bidra på en gitt måte. Reglementet sier hva eleven plikter å gjøre for at andre skal ha tryggheten i sin hverdag og for at skolesamfunnet skal fungere best mulig slik at det lever opp til sine krav. Forarbeidene til loven går ikke inn på hva som skal prege ordensreglementet, men tar opp enkeltsaker som hodeplagg og hjemsendelse ra skoleturer samt hvem som eventuelt skal betale for dette.

3.1.8 Elevenes skolemiljø

Skolemiljøet blir omtalt i opplæringsloven. §9a-1 sier at: ”Alle elevar i grunnskolar og vidaregåande skolar har rett til eit godt fysisk og psykososialt miljø som fremjar helse, trivsel og læring”⁶⁸. Forarbeida til loven omtaler for det meste det konkrete

⁶⁷ Lov om grunnskolen og den vidaregåande opplæringa (opplæringslova). 2011 §2-9

⁶⁸ Lov om grunnskolen og den vidaregåande opplæringa (opplæringslova). 2011 §9a

fysiske miljøet. Jeg velger å stoppe opp ved det psykososiale miljøet og faktorer som spiller inn her. Elevene har rett til et miljø som fremmer trivsel. Det betyr at tilrettelegging for et slikt miljø blir en oppgave for skolen. Hva som gjør at et menneske trives, av flere faktorer, men et trygt sosialt miljø i samhandling med andre mennesker er en av dem. Å føle mestring, at man duger, er en faktor som spiller inn. Skolen skal hjelpe eleven til å duge på flere felt. Et av dem er i en sosial kontekst sammen med andre. Arbeidet med å skape et slikt miljø skjer på flere plan, og et av dem er fastsettelse av regler for orden og atferd. Reglene for orden og adferd skal skape trygghet, noe som videre skal føre til trivsel. Disse reglene blir sågar enkelte steder omtalt som orden- og trivselsregler. Det er klart at våre medmenneskers atferd er med på å farge vår trivsel. Om et slikt regelverk ikke er preget av verdier som nestekjærlighet og rettferdighet, og krever tilsvarende holdninger og dyder fra elevene, vil elevenes trivsel lide og de vil sannsynligvis ikke duge opp mot sitt potensiale som elever og mennesker.

3.1.9 Oppsummering av opplæringsloven

Opplæringsloven er storsamfunnets styring av hva man ønsker at barn og unge skal besitte av ferdigheter og holdninger, hva som skal prege allmenndannelsen. Her kommer grunntankene frem om hva samfunnet ønsker. Loven er et juridisk og politisk dokument som fastsetter plikter og rettigheter for eleven og hva skolen skal arbeide med. Forarbeidene til loven er tynne på de punktene jeg tar opp. De sier litt om verdiene i §1-1, men det er mer gjentakende fra lovteksten og konkretisering av hvor verdiene er hentet enn mer konkret hva de skal inneholde. Det kan være flere grunner til dette. Verdiene kan være innlysende og ikke trenge videre belysning, man vil ikke begrense verdiene ved å definere dem eller det er litt uklart hva en verdi er, så man lar det ligge for ikke å grave seg ned i tunge definisjoner. Når forarbeidene tar for seg reglement for atferd, er det mer en diskusjon om det er mulig å sende en elev hjem fra skoletur og hvem som skal betale. De store linjene mangler. Det samme er tilfellet med forarbeidene til §9a. Det som har vært viktig, er skolens fysiske arbeidsmiljø. Hva grunnen til denne vinklingen er, skal jeg ikke spekulere i, men jeg registrerer vinklingen på politikernes interesse. Til forskriften er det ikke noen konkrete forarbeider, men rundskrivet fra Udir skal være nøkkelen til hvordan forskriften skal forstås.

Det konkrete læringsinnholdet i skolen kommer ikke frem i opplæringsloven, men intensjonen med skolen klargjøres. Det skisseres hvilke kjerneverdier, dyder og holdninger som skal prege skolen. En tolerant, rettferdig, tilgivende, solidarisk kjærlig og respektfull holdning skal dominere, og skolen skal oppdra barna ved å gå foran som et godt eksempel. Kommunen skal fastsette føringer for elevens plikter og rettigheter på skolen innenfor norsk lov, og disse føringene skal resultere i skolens regler for orden og atferd. Vil dette si at reglementet for orden og adferd skal oppsummere holdningene, dydene og verdiene som skal prege norsk skole? Om man tenker at elevene skal lære de holdninger, verdier og dyder undervisningen skal bære preg av, vil svaret på dette spørsmålet være ja. Det er lite hensiktsmessig at undervisningen skal ha som mål ett sett med holdninger, verdier og dyder, mens det settes helt andre krav til elevens læringsutbytte og derfor elevens oppførsel. Læringsutbytte vil bli best om det er samstemthet i dannelsesprosessen. Da flere av de verdiene og holdningene som skisseres i lovverket kan ses på som dyder, blir reglementet en presisering og eksemplifisering av hva som skal kjennetegne de dydige handlinger. Når en dyd øves via dydige handlinger og erfaring, bør et slikt reglement gjennomføres av de ønskede dydene eleven skal erverve. Et slikt reglement vil ikke kunne omfatte alle tenkelige situasjoner, men de bør være forståelige for eleven og være rettesnor for elevens atferd.

3.2 Forskrift til opplæringsloven og relaterte rundskriv

Opplæringsloven presiserer flere steder at det vil bli gitt forskrift for tolkning av loven. Denne forskriften ble helt omgjort i 2009 med et tydeligere fokus på individuell vurdering. Det blir også publisert rundskriv fra Utdanningsdirektoratet (Udir) som mer grundig forteller om hva som er intensjonen med forskriften og hvordan denne igjen skal tolkes. Dette er etterarbeidene til forskriften. I denne delen av oppgaven vil jeg spesielt se på kapittel 3 i ”Forskrift til opplæringslova”, ”Individuell vurdering i grunnskolen og i videregående opplæring”⁶⁹. Videre vil jeg se på rundskrivet ”Udir-1-2010-Individuell vurdering i grunnskolen og videregående opplæring etter forskrift til opplæringsloven kapittel 3”⁷⁰.

Fokuset i denne gjennomgangen er vurdering av orden og adferd.

⁶⁹ Forskrift til opplæringslova 2009

⁷⁰ Utdanningsdirektoratet 2010

3.2.1 Rett til vurdering

§3-1 Sier noe om hva og hvem §3 omhandler, nemlig alle elever i grunnskoleopplæring. Den fastslår videre at alle elever har rett til en underveis- og en sluttvurdering og at eleven skal vite hva målet for opplæringen er. §3 omfatter vurdering i fag, og i orden og adferd. Dette betyr at skolen skal ha en standard som det forventes at elevene skal følge med tanke på vurdering i orden og adferd. Eleven skal ha en opplæring i orden og adferd, og den skal være målstyrt og kjent for eleven. Målet fastsettes av skoleeier. Jamfør §2-9 i opplæringsloven, skal skolens ordensreglement være det reglementet som regulerer elevens plikter og rettigheter, og det skal komme frem hva som forventes av eleven med tanke på orden og adferd. Reglementet blir derfor grunnlaget for vurderingen av orden og adferd. Forskriften slår fast at reglementet skal være kjent for eleven. I Udir-1-2010-Individuell vurdering i grunnskolen og videregående opplæring etter forskrift til opplæringsloven kapittel 3 kommer det klart frem at skolen må opplyse elevene om hvilket reglement de skal vurderes etter i vurderingen av orden og adferd samt hvordan dette reglementet brukes i selve vurderingen⁷¹. Det er verdt å merke seg hva overskriften på paragrafen er: rett til vurdering. Vurdering er altså en rett som alle elever har.

3.2.2 Formålet med vurdering

I § 3-1 kommer det frem at eleven har rett på en underveis- og en sluttvurdering. Det presiseres i §3-2. at dette også gjelder for vurderingen av orden og adferd.

Vurderingen deles opp i to.

1. Underveisvurdering
2. Sluttvurdering

Underveisvurdering er en del av den vurdering eleven får ved halvgått skoleår jf. §3-15 i forskriften⁷². Samtaler med eleven vil fungere som en underveisvurdering. Dette kan være fortløpende samtaler i undervisningen eller mer systematiserte samtaler som en utviklingssamtale eller ved en terminvurdering midtveis i skoleåret. Sluttvurdering skal si noe om det nivået eleven ligger på ved slutten av skoleåret. Gjennom hele skolesystemet skal eleven vurderes, men fra 8. klasse skal vurderingen skje i form av en karakter.

⁷¹ Utdanningsdirektoratet 2010, 9

⁷² Forskrift til opplæringslova 200 §3-2

”Formålet med vurdering i orden og i atferd er å bidra i sosialiseringprosessen til eleven, skape eit godt psykososialt miljø og gi informasjon om eleven sin orden og atferd.⁷³” Dette samsvarer med det som står i §3-1 i forskriften der det kommer frem at elevene skal kjenne til målet med undervisningen. I forskriften kommer det frem at vurderingen av orden og atferd har tre formål.

1. Sosialiseringssprosess
2. Godt psykososialt miljø
3. Informasjon om orden og atferd

Utdanningsdirektoratet presiserer ganske klart hva som forventes, og hvordan denne paragrafen skal tolkes gjennom rundskriv 1 2010. De tre hovedgrunnene skisseres opp.

1. Som et ledd i elevens sosialiseringssprosess, skal elevene vurderes i orden og atferd. Rundskrivet fra Udir 1-2010 sier at ”... skolen har et ansvar for elevens danning og sosialisering. Dette er også viktig siden skolen er viktig for elevens regellæring ved at eleven lærer hvordan hun / han skal forholde seg til fellesskapets formelle og uformelle regler.⁷⁴”

I dette avsnittet trekkes det frem at skolen har ansvar for elevens sosialisering. Dette står ikke i klartekst i formålspargrafen, men det trekkes frem flere momenter som kan ses på som del av elevens sosialisering. Sosialisering i pedagogisk sammenheng vil si de ”prosesser barnet går inn i og som utvikler det fra biologisk vesen til samfunnsvesen- altså om hvordan barnet over tid vokser seg inn i et samfunn og dets kultur⁷⁵”. Nå kan man knytte Udir 1- 2010 opp mot formålspargrafen i opplæringsloven, som ramser opp en rekke verdier utdanningen skal bære preg av og som barnet skal tilordne seg. Når en dannet person trenger visse sosiale kunnskaper kan man tenke seg at sosialiseringssprossen er en del av barnets danning.

Tanken om skolen som en viktig aktør i elevens sosialisering finner vi også i § 2-3 i opplæringsloven. Vurdering i orden og atferd skal altså fremme sosialisering og dermed også danning, da en viktig del av danning er sosialisering. Regellæring trekkes inn som et mål for eleven. Det er verd å merke seg at det skal læres formelle

⁷³ Forskrift til opplæringslova 2009 §3-2

⁷⁴ Utdanningsdirektoratet 2010, 10

⁷⁵ Aasen 2003, 80

og uformelle regler. Å lære samfunnets normer og holdninger er en del av oppdragelsen og et krav for danning.

2. Vurderingen av orden og atferd skal bidra til å fremme elevens psykososiale miljø, slik det er beskrevet i §9a i opplæringsloven.

I denne sammenhengen er det nok mer relevant å legge vekt på elevens atferd, enn orden. Det understrekes fra Udir at skolen skal gi eleven tilbakemelding på hvordan eleven oppfører seg i forhold til medelever.

3. Vurderingen av orden og atferd skal gi en pekepinn på hvordan eleven opptrer, sett i lys av kravene som settes opp i skolens reglement for orden og atferd.

Udir legger vekt på at vurderingen av orden og atferd har to aspekter, et formål på kort, og et formål på lang sikt. Den skal gi en tilbakemelding på hvordan eleven ligger an sett i forhold til de krav som stilles nå, men den skal også bidra til at eleven på lang sikt klarer å tilpasse seg et sosialt fellesskap. Denne ferdigheten må ses på som et mål for oppdragelsen.

Denne presiseringen av vurderingens aspekter sier at underveisvurdering og sluttvurderingen har flere forskjellige formål. Dette kommer også frem i §3-2 i forskriften til opplæringsloven. Det sies at underveisvurderingen er en veiledning til sluttvurdering men har en del tilleggsaspekter, nemlig å bidra til elevens sosialiseringssprosess og skape et godt psykososialt miljø. Sluttvurderingen skal gi et innblikk i eleven orden og atferd, hvordan eleven forholder seg til skolens skrevne og uskrevne regler samt medelever. Sluttvurderingen er for samfunnet, mens underveisvurderingen er for individet.

Sluttvurderingen bør ses i sammenheng med underveisvurderingen. Likevel kan en lett tenke seg en mer positiv underveisvurdering, som har til formål å skape en bedring i atferden, enn en sluttvurdering som skal si noe om individets ståsted i forhold til en norm. Om et slik sprik forekommer er det viktig at dette forklares for eleven i underveisvurderingen.

3.2.3 Grunnlag for vurdering i orden og atferd

§3-5 i forskrift til opplæringsloven er grunnlaget for vurdering i orden og atferd. Dette er en meget viktig paragraf for oppgaven min, og jeg velger derfor å kommentere den avsnitt for avsnitt.

Første avsnitt i paragrafen lyder som følger:

”Grunnlaget for vurdering i orden og i atferd er knytt til i kva grad eleven opptrer i tråd med ordensreglementet til skolen.⁷⁶”

Her er det to relevante lesemåter. Det kan være elevens forhold til reglene som er det ønskelige målet, at eleven skal kunne følge et sett med lover. En annen lesemåte er at det er de ønskede effektene av reglene man er ute etter.

Selve standarden som eleven skal måles etter, er altså skolens ordensreglement.

Ordensreglementet skal være malen for underveisvurdering og sluttvurdering, og skal ivareta alle de tre aspekter ved vurderingen fra §3-2 i ”Forskrift til opplæringsloven”.

I Udir -1- 2010⁷⁷ presiseres det at det ut fra ordensreglementet skal være mulig å se hva som er god orden og god oppførsel. Det settes krav til gode eksempler. Det er kun avvik fra fastlagt god orden og atferd som kan føre til nedsatt karakter i faget, eller noe annet enn vurderingen god.

”Grunnlaget for vurdering i orden er knytt til om eleven er førebudd til opplæringa, og korleis arbeidsvanane og arbeidsinnsatsen til eleven er. Det inneber mellom anna om eleven er punktleg, følgjer opp arbeid som skal gjerast, og har med nødvendig læremiddel og utstyr.⁷⁸”

I denne setningen skifter språkbruken karakter. Fra å ha hatt prinsipielle vendinger blir nå teksten mer konkret, og sier oss hva som skal ligge til grunn for elevens orden. Eleven skal være forberedt til undervisningen. Dette innebærer at eleven er klar, har med seg nødvendig utstyr, er våken, og er opplagt. Om noe skal forberedes til timen, er det elevens ansvar å følge dette opp. Udir presiserer at om eleven bruker egen pc, er det elevens ansvar at det er strøm på denne. Dette kan sammenfattes i dyden ryddighet. Eleven må være fysisk og mentalt ryddig. Punktlighet, som det trekkes frem i paragrafen, er også en dyd. Dette vil prege hele eleven i alt den foretar seg. Gjennom reglene for orden skal elevene tillære seg dydene ryddighet og punktlighet.

⁷⁶ Forskrift til opplæringslova 2009 §3-5

⁷⁷ Utdanningsdirektoratet 2010, 18

⁷⁸ Forskrift til opplæringslova 2009 §3-5

Videre skal skolen vurdere elevens arbeidsvaner. Man kan eksempelvis tenke seg en flittig og arbeidsom elev, og flid er en dyd. Innsatsen til eleven skal med andre ord spille inn på elevens orden. Det ligger her en forventning om at eleven skal jobbe og prøve på oppgavene. I siste setning i avsnittet presiseres teksten ytterligere. Det er viktig å se på ordene *mellom anna*. Dette vil si at det trekkes frem hva elevene skal gjøre, men det er ikke alt. Om man har dydene punktlighet, ryddighet og flid er man langt på vei til det samfunnet mener er god orden, men nødvendigvis ikke helt i mål.

”Grunnlaget for vurdering i åtfærd er knytt til korleis eleven oppfører seg overfor medelevar, lærarar og andre tilsette i og utanfor opplæringa. Det inneber mellom anna om eleven viser omsyn og respekt for andre.⁷⁹”

Her slås det fast at atferd henspiller på hva eleven gjør mot andre. Det presiseres at dette gjelder mot elever, lærere og andre på skolen. Situasjonen er ikke bare begrenset til selve undervisningen, men omfatter alle skolens sammenhenger hvor ordensreglementet er gyldig, det vil si skoleveien, skoleturer og skolens læringsplattform⁸⁰. Omsyn og respekt er vesentlige begreper. Den respektfulle holdningen trekkes på nytt frem. Omsyn dekker nestekjærlighet og solidaritet som ble trukket frem i formålsparagrafen til opplæringsloven. Eleven skal altså aktivt vise alt dette. Det må være et mål at dette skal bli en integrert del av elevens personlighet, og derfor kan ses på som dyd. I rundskriv 1-2010 presiseres det ytterligere: ”Dette innebærer at mobbing, trakassering, sjenerende oppførsel, bråk i opplæringa, det å ikke rette seg etter lærerens henstillinger eller det å opptre i strid med god folkeskikk, vil kunne få betydning for karakteren i oppførsel, forutsatt at dette er innenfor rammene som ordensreglementet trekker opp.⁸¹” Det Udir sier her, er at ordensreglementet skal ta opp det man kaller god folkeskikk, de skrevne og uskrevne normene i samfunnet. Omsyn og respekt dekker mye av det som ligger i god folkeskikk. Likevel er det et poeng at ”god folkeskikk” ikke er et statisk begrep, men vil variere fra generasjon til generasjon. ”Vurderinga av orden og åtfærd skal haldast åtskild frå vurderinga av eleven sin kompetanse i fag.⁸²” Det skolearbeidet som ikke er utført, eller utført for dårlig, skal ikke telle på vurderinga av det berørte faget, men

⁷⁹ Forskrift til opplæringslova 2009 §3-5

⁸⁰ Utdanningsdirektoratet 2010, 18

⁸¹ Utdanningsdirektoratet 2010, 18

⁸² Forskrift til opplæringslova 2009 §3-5

på vurderingen av orden. Hva som er ”for dårlig” må være opp til læreren å vurdere, da læreren burde kjenne til elevens kompetansenivå. En følge av en slik regel blir at det å forsøke på å gjøre oppgaven, i seg selv har en egenverdi som går utover kompetansemålet for faget. Det har en verdi med tanke på dydene ryddighet og punktlighet.

3.2.4 Karakterer i orden og atferd

§3-6 sier noe om vurderingsformen. Fra 1-7 trinn skal vurderingen være uten karakter, mens den fra 8. trinn skal være med karakter. Det skal ikke brukes den vanlige karakterskala, men en tredelt skala bestående av God (G), Nokså god (Ng) og Lite god (Lg). Paragrafen sier videre hva som kjennetegner de forskjellige karakterene.

- ”God (G): vanleg god orden og vanleg god åtferd
- Nokså god (Ng): klare avvik frå vanleg orden og frå vanleg åtferd
- Lite god (Lg): i ekstraordinære tilfelle ved store avvik frå vanleg orden og frå vanleg åtferd.⁸³”

Dette brukes i sluttvurderingen av eleven. Elevens faktiske orden og atferd, elevens person sett opp mot det skisserte reglement bygget på hva samfunnet ønsker av sine borgere. Man skal ikke være ekstra god og snill, men leve opp til vanlig god oppførsel.

3.2.5 Oppsummering av Forskrift til opplæringsloven.

Alle elever har rett på en vurdering. Vurderingen er delt i en sluttvurdering og en underveisvurdering og de har forskjellige misjoner. Underveisvurderingen skal hjelpe eleven i sosialiseringprosessen og dannelsen, mens sluttvurderingen skal fortelle samfunnet hvordan elevens faktiske orden og oppførsel er. Vurderingen av orden skal si noe om elevens ryddighet, flid og punktlighet, og det som skal måles, er dyder. Vurderingen av adferd dekkes av dydene respektfull holdning, nestekjærighet og solidaritet samt om eleven opptrer i overensstemmelse med god folkeskikk. Man har ikke en forventning om eksepsjonelt god atferd, men at man holder seg innenfor hva som er gjengs oppfatning i samfunnet.

⁸³ Forskrift til opplæringslova 2009 §3-6

3.3 Kunnskapsløftets generelle del

K 06 er læreplanen skolen arbeider etter i dag. Den skisserer opp hva elevene skal kunne i de ulike fagene, kompetansemål, og angir hovedmomentene for undervisningen. Den er malen for minstemålet av skolens innhold, setter standard for hvilket minstekrav av kompetanse som forventes i samfunnet av det allmenndannede mennesket. Planen er delt opp i en generell del, som er lik med L97, og en spesifikk del for de ulike fagene.

Innledningen til K06 inneholder visjoner om hva undervisningen skal føre til. Første setningen lyder: ”Opplæringens mål er å ruste barn, unge og voksne til å møte livets oppgaver og mestre utfordringer sammen med andre”⁸⁴. Målsetningen er ikke at elevene skal bli flinke i tyske kasus, brøkgregning eller andre teoretiske ferdigheter, men noe helt annet. Opplæringen skal føre til en sosial kompetanse. Man skal rustes for å mestre. Opplæringens primærmål er ikke faglig dyktighet, men å mestre livets oppgaver i et fellesskap med andre. Opplæringen skal derfor forberede elevene på livet, hjelpe dem på veien til å bli myndige, allmenndannede mennesker. Det er i dette lyset man skal lære seg akademiske ferdigheter. De sosiale ferdighetene må virkeligjøres i skolehverdagen, og får betydning for elevens orden og atferd.

”Opplæringen må både gi adgang til dagens arbeids- og samfunnsliv, og kyndighet til å mestre skiftende omgivelser og en ukjent fremtid. Den må derfor tilføre holdninger og kunnskaper som kan vare livet ut, og legge fundamentet for de nye ferdighetene som trengs når samfunnet endres raskt.”⁸⁵ De holdningene som skal vare livet ut, tolker jeg til de man finner i formålsparagrafen til opplæringsloven, da språkbruken er ganske lik samt at dette vil gi helhet i føringene for opplæringen. Det presiseres at holdningene skal tas opp i eleven og vare livet ut. Disse holdningene skal bli et fundament og en integrert del av eleven, slik det også fremkommer i formålsparagrafen til opplæringsloven⁸⁶.

Innledningen oppsummerer opplæringens mål slik: ”Kort sagt, opplæringens mål er å utvide barns, unges og voksnes evner til erkjennelse og opplevelse, til innlevelse,

⁸⁴ Den generelle delen av læreplanen 2006, 3

⁸⁵ Den generelle delen av læreplanen 2006, 3

⁸⁶ Lov om grunnskolen og den vidaregåande opplæringa (opplæringslova). 2011 § 1-1

utfoldelse og deltakelse”⁸⁷. For at dette målet skal nås, kommer det frem i innledningen at verdigrunnlaget, menneskesyn og fostringsoppgaver må utdypes videre, noe som blir gjort i den generelle delen av K06.

Den generelle delen beskriver sju ferdigheter som elevene skal besitte. Noen av disse ferdighetene kjennetegnes ved forskjellige holdninger, dyder og verdier.

1. Det meningsøkende mennesket
2. Det skapende mennesket
3. Det arbeidende mennesket
4. Det allmenndannede mennesket
5. Det samarbeidende mennesket
6. Det miljøbevisste mennesket
7. Det integrerte mennesket

Punkt 1,3 og 4 er viktig for denne oppgaven da de omhandler dyder som er relevant for elevens vurdering i orden og atferd.

3.3.1. Det meningsøkende mennesket

”Oppfostringen skal baseres på grunnleggende kristne og humanistiske verdier, og bære videre og bygge ut kulturarven, slik at den gir perspektiv og retning for fremtiden”⁸⁸. To kilder til oppfostringen skisseres:

1. Grunnleggende kristne og humanistiske verdier
2. Kulturarv

Det kommer frem i K06 hva som menes med dette. En dydskatalog over kristne verdier vil ikke være tjenlig for oppgaven, men teksten gir noen eksempler.

Toleranse⁸⁹ er en slik verdi som kommer frem. Toleranse er som tidligere nevnt en dyd, og er grunnlaget for en demokratisk rettsstat, og for en demokratisk deltagelse i samfunnet og en demokratisk debatt. Videre kommer det frem verdier som nestekjærlighet, forbrødring og håp⁹⁰, verdier som også står omtalt i formålsparagrafen til opplæringsloven. Den kristne og humanistiske tradisjon gir oss verdier for eget liv og for samfunnet. Det slås fast at livet skal være uegennyttig og

⁸⁷ Den generelle delen av læreplanen 2006, 3

⁸⁸ Den generelle delen av læreplanen 2006, 4

⁸⁹ Den generelle delen av læreplanen 2006, 4

⁹⁰ Den generelle delen av læreplanen 2006, 4

fylt med skapende innsats, og våre handlinger skal være rettskafne og høviske⁹¹. Rettskaffenhet og høvisk holdning er dyder, og et uegennyttige liv stammer fra nestekjærligheten. Vi gjør noe for andre som ikke gagnar oss selv. Demokratiet og samtalen skal føre oss som individer og samfunnet videre. Likevel skal ikke disse dyder som fremmer samfunnet gå på bekostning av at menneskene er likeverdige, tross kultur og kjønn er mennesket ukrenkelig som individ. Om eleven handler i rett sinnelag og med de rette følelser og riktig innsikt, vil ikke de overnevnte dyder gå på bekostning av individet, da nestekjærligheten vil hindre deg i å gjøre noe som er ille for din neste.

Det understrekes at eleven må forstå samfunnets moralske krav, og la dem bli ledende for sitt liv. Dette er det sentrale i oppdragelsen og dannelsen til eleven og noe skolen må arbeide for. Denne forståelsen vil komme med sosial erfaring. Skolens reglement for orden og atferd vil være en pekepinn på samfunnets moralske krav og en mal for elevens atferd. Opplæringen skal legge vekt på at mennesket er et moralsk vesen som har ansvar for egne handlinger og valg. Mennesket skal søke mot det som er sant, og gjøre det som er rett.

Elevene må ta valg som må prøves mot hva skolen og samfunnet bygger på. De voksne i skolen må via sin atferd gå foran som gode eksempler. ”Synet på menneskets likeverd og verdighet er en spore til stadig på nytt å sikre og utvide friheten til å tro, tenke, tale og handle uten skille etter kjønn, funksjonsevne, rase, religion, nasjon eller posisjon. Dette grunnsyn er en varig kilde til endring av samfunnet for å bedre menneskenes kår.”⁹² Gjennom skolens opplæring skal eleven lære hva som er best for samfunnet, og individets handlinger skal være til det beste for samfunnet.

3.3.2 Det arbeidende menneske

En av ferdighetene elevene skal beherske i skolen er arbeid, og det arbeidende mennesket er et mål. K06 hevder at gode arbeidsvaner læres og innøves i skolen. De gode arbeidsvanene skal brukes i skolen, men skal også være til hjelp for eleven i samfunnet etter skolen, og bidra til at eleven tar på seg oppgaver i samfunnslivet⁹³.

⁹¹ Den generelle delen av læreplanen 2006, 4

⁹² Den generelle delen av læreplanen 2006, 4

⁹³ Den generelle delen av læreplanen 2006, 9

Vurderingen av orden er en målestokk på elevens arbeidsinnsats⁹⁴ og blir derfor en vurdering av i hvilken grad eleven behersker ferdigheten arbeid. ”Opplæringen må derfor fremme evnen til flid og til å gjøre seg umak⁹⁵”. Det er ikke umak som er målet for undervisningen, men en erfaring om at lite lystbetont arbeid har en verdi da det kan føre til et ønsket gode eller mål. Man kan tenke seg en idrettsutøver som trener hardt hver dag. Treningen er ikke noe som gir øyeblikkelig glede, men er nødvendig for å oppnå gode resultater. Eleven skal erfare at flid vil gi et langsiktig, positivt resultat.

Elevenes aktivitet skal også utvikle holdninger. Her finner man en tanke om at innøving av holdninger kan skje via vane. Om man leverer lekser i tide og jobber flittig, er tanken at resultatet skal bli positivt for eleven. Eleven skal bli motivert via dette og forstå at arbeidet fører til et større gode. Med tid skal det utvikles gode holdninger slik at eleven leverer arbeid i tide, da dette er blitt naturlig for eleven og er blitt en del av elevens personlighet. Dydene flittighet, nøyaktighet, arbeidsomhet utholdenhet og ryddighet er dekkende for hva som skal kjennetegne det arbeidende menneske.

Ut fra K06 ”Det arbeidende mennesket” fremgår det at arbeidet på skolen har to hovedformål.

1. Utvikle kompetanse og holdninger
2. Opparbeide gode arbeidsvaner for senere bruk.

Arbeidet på skolen skal gi eleven erfaring. Nye kunnskaper kan deretter knyttes til erfaringen, og med tiden vil elevens ansvar øke, og eleven vil selv bli ansvarlig for egen atferd og væremåte. Arbeidet skal forberede eleven på verden utenfor skolen. Skolen skal likevel ikke betraktes som kun en mellomstasjon i livet, men som et samfunn i miniatyr.

3.3.3 Det allmenndannede menneske

”God allmenndannelse vil si tilegnelse av

- konkret kunnskap om menneske, samfunn og natur som kan gi overblikk og perspektiv;
- kyndighet og modenhet for å møte livet - praktisk, sosialt og personlig;

⁹⁴ Kapittel 3.2.3 og §3-5 i opplæringsloven.

⁹⁵ Den generelle delen av læreplanen 2006, 10

- egenskaper og verdier som letter samvirket mellom mennesker og gjør det rikt og spennende for dem å leve sammen.⁹⁶

K06 sin definisjon av allmenndannelse korresponderer godt med min bruk av begrepet i oppgaven.

Grunnskolen er en allmenndannende skole. Elevene skal etter endt utdanning besitte et minimum av kunnskaper som skal hjelpe dem i samfunnet. I kulepunkt to trekkes det frem kyndighet og modenhet. Er man kyndig, er man klar og *dugelig* for en oppgave. Er man moden, vil det si at kyndigheten er ervervet, og at et vellykket resultat ikke er flaks. Er man moden for en oppgave, takler man den, men ikke på grunn av heldige omstendigheter. Her er det snakk om at kyndigheten skal være en fast og integrert del av personen. I det siste kulepunktet over kommer det klart frem at skolen skal gi verdier som skal berike samfunnet. Dette er tidligere omtalt i kapittel 3.3.

”Kort sagt: God allmenndannelse viser hvordan utviklingen av ferdigheter, innsikt og viten er noe av det mest fantastiske mennesker har lært å gjøre sammen - historisk og globalt. Den styrker evner og holdninger som gir samfunnet rikere vekstmuligheter i framtiden”⁹⁷. Allmenndannelsen er med på å begrunne våre verdier og holdninger til det beste for et nasjonalt og internasjonalt samarbeid og samhandling.

Vurderingsgrunnlaget for elevens atferd er hvordan eleven oppfører seg ovenfor andre i skolehverdagen⁹⁸. Dette samsvarer med kulepunkt to og tre i teksten over. Slik sett kan man si at vurderingen av atferd er en vurdering av allmenndannelse.

3.3.4 Oppsummering av K06

I K06 sin generelle del, fremheves det at skolen skal føre til allmenndannelse hos eleven. Mange av de verdier og holdninger som skal øves med allmenndannelsen, mener jeg kan ses på som dyder. Dyder som: toleranse, nestekjærlighet, rettskaffenhet, høvisk handling, flid nøyaktighet, arbeidsomhet utholdenhet og ryddighet blir trukket frem. Mennesket skal handle rett og søke mot sannhet og det gode. At holdningene skal bli varige og bidra til samfunnets beste, fordi dette er individets beste, er tanker som kan spores tilbake til antikken og at man kan se på dem som mer enn holdninger. At eleven skal handle utover det lystbetonte, da dette har

⁹⁶ Den generelle delen av læreplanen 2006, 14

⁹⁷ Den generelle delen av læreplanen 2006, 15

⁹⁸ Kapittel 3.2.3

positive følger, finner man også tilbake i historien. Allmenndannelse, gode vaner samt grunnleggende kristne og humanistiske verdier skal prege opplæringen. Gjennom gode eksempler og vane skal opplæringen skje. Mye av det som fremheves som ønskede ferdigheter, er hva man skal evaluere i elevenes vurdering i orden og atferd.

4.Dydsetikken

Denne oppgaven fokuserer på normativ etikk; hvordan noe burde være. De ønskede dyder, holdninger og verdier fra kapittel 3.3.4 skal ses i lys av det normative som blir presentert i kapittel 4. Generelt kan den normative etikken deles inn i teleologisk- og deontologisk etikk. Dydsetikken er en del av den teleologiske etikken da den jakter det gode, men om vi setter verdien av å følge reglene for reglenes egen verdi som et gode, beveger vi oss inn i et deontologisk perspektiv. I kapittel 3.2.3, første lesemåte av paragrafen, skisseres et slikt syn, da eleven skal følge skolens ordensreglementet for reglenes egen skyld.

Sokrates, Platon og Aristoteles bearbeidet dydsetikken og idealene fra Homer, og i middelalderen ble så dette tilpasset kristendommen. De siste tiårene har dydsetikken fått en slags renessanse i den vestlige verden. Flere filosofer har sett formålet ved en videre etikk som spør mer etter selve personen som handler, enn handlingen. Man går ut over det rent juridiske, om en handling er lovlig eller ikke, til et spørsmål som: hvilken person ønsker jeg å være og hvordan skal jeg handle for å være denne personen? Denne dydsrenessansen er i stor grad ulike tolkninger av Aristoteles' etikk⁹⁹. De vesentlige kildene til Aristoteles finner man i "Den Nikomakiske etikk".

4.1 Det gode

Aristoteles sin filosofi er meget bred og omfatter emner som naturforståelse, vitenskapsfilosofi, erkjennelsesteori, logikk, etikk og samfunnsfilosofi. Disse emnene henger tett sammen og er ikke løsrevet fra hverandre. Jeg kommer innom momenter herfra når jeg skal se på Aristoteles sin etikk.

Vesentlige spørsmål for Aristoteles var: hva er det beste for mennesket og hvordan skal mennesket handle? For å svare på dette, må man skjele til andre felt av hans filosofi og ha noen prinsipper i bakhodet.

⁹⁹ I. Asheim, Hva betyr holdninger?:studier i dydsetikk. 1997, 28

1. Aristoteles hevder at mennesket er et politisk dyr. Vi lever i et fellesskap med andre, i polis. med andre i et fellesskap, i et samfunn¹⁰⁰.
2. Samfunnet bør legge til rette for mennesket og menneskelig aktivitet. Det gode for samfunnet er det som er godt for mennesket. Likeså er det som er godt for mennesket, det som er godt for samfunnet. Disse henger nøye sammen. Lovene gitt i et rettferdig samfunn er gode i seg selv og skisserer den rette atferd¹⁰¹.

Menneskets handlinger har et mål, og dette målet vil variere utfra hva mennesket ønsker å oppnå. For en lege vil målet være å få friske pasienter, mens en bonde vil ha som mål å få gode avlinger. Vi søker altså et gode, men verken legen eller bonden har endelige mål. Verken frisk pasient eller god avling er det endelige målet. Pasienten skal ikke bli frisk fordi legen skal lykkes i sitt arbeid. Likeså skal ikke avlingene bli gode for avlingenes egen verdi. Legens og bondens mål kan videreføres og man kan si at de streber etter delmål. Hva blir så det endelige målet? Alle handlinger streber mot *et gode*. Svendsen sammenfatter i sin bok ”Det sanne, det gode og det skjønne” Aristoteles slik; ”Det høyeste gode er etterstrebellesverdige i seg selv, ikke etterstrebellesverdige for noe annet sin skyld, og det alt annet etterstrebes for”¹⁰². Mennesket streber mot det ypperste gode. Aristoteles mener at mennesket, i likhet med resten av naturen, har det godt når det lever opp til sitt potensiale, når vi virkeliggjør vår menneskelige natur.¹⁰³ Men det er ikke nok å bare realisere sin menneskelighet. Stigen sammenfatter Aristoteles i ”Tenkningens historie” slik: ”Våre behov innebefatter også estetiske og intellektuelle behov- behovet for opplevelser av mange slag, for samvær med andre mennesker, for å føle samhørighet, å oppleve det å forstå en annen, forstå sammenhengen i tilværelsen, finne løsningen på en praktisk oppgave, møte stadig nye og mer krevende utfordringer og føle gleden ved å mestre dem¹⁰⁴” Mennesket har det ikke godt alene, men vil møte alle de overnevnte faktorer i samfunnet. I skolen vil det få oppfylt flere av de overnevnte kriterier. Samvær med andre mennesker, samhørighet med andre, praktiske og intellektuelle utfordringer og mestring av oppgaver, er noe som møter eleven i skolehverdagen.

¹⁰⁰ Svendsen 2009, 146

¹⁰¹ Aristoteles 2008, 146

¹⁰² Svendsen 2009, 149

¹⁰³ Svendsen 2009, 147

¹⁰⁴ Stigen 1992, 153

4.2 Sjelen og lykken

Menneskets potensiale ligger i sjelen, den menneskelige natur. Sjelen er ikke en åndelig dimensjon, men de muligheter det enkelte mennesket har i seg.

Sjelen består av tre nivåer¹⁰⁵.

1. Vegetativt nivå. Dette er muligheten til vekst og ernæring. Dette sjelsnivået er ikke spesifikt for mennesket, men deles også med planter og dyr.
2. Sansing og streben. Dette sjelsnivået gjør at vi kan bruke sansene våre til å registrere inntrykk. Det gir oss også muligheten til å strebe mot tilfredsstillende av sanseintrykk. Vi agerer på sansingen. Dette nivået deler mennesket med dyr.
3. Intellektuelt nivå. Mennesket kan tenke. Vi kan resonnerer og trekke slutninger. Dette nivået deler ikke mennesket med noen andre.

Menneskets sjel, det eksplisitt menneskelige, må ligge i nivå tre, og derfor må utgangspunktet for hvordan vi fungerer best, også ligge i dette sjelsnivået. Men det er sterke forbindelser mellom nivå 2 og 3, og nivåene påvirker hverandre. Sansingen vil påvirke vår tenkning og vår tenkning vil påvirke hvordan vi oppfatter sansningen. Hva er så dette ypperste gode¹⁰⁶ som mennesket streber mot, målet for vår aktivitet? Aristoteles kommer frem til at dette er *lykke*¹⁰⁷. Dette fordi vi søker lykken for lykkens egen skyld, ikke fordi den skal føre videre til noe annet. Lykken er når det er harmoni i sjelen, noe som skjer når vi fungerer best som menneske. Lykken er noe vi som mennesker kan strebe mot, vi streber da mot harmoni og mot det å duge best mulig som menneske.

4.3 Dyd

Mennesket er ikke overlatt til tilfeldigheter men kan forme sitt liv og endre sin natur. Vi som mennesker har et potensiale, men må øve og forbedres for å nå dette for å fungere maksimalt som menneske. Vi kan her bruke et bilde av en kniv for å illustrere hva Aristoteles mener. Liksom kniven må slipes for å fungere best mulig som kniv,

¹⁰⁵ Svendsen 2009, 148

¹⁰⁶ Kapittel 4.1

¹⁰⁷ Aristoteles 2008, 53

må også mennesket bearbejdes og forbedres¹⁰⁸. Det mennesket må øve, er dyd. Dyden har sitt utspring i det eksplisitte menneskelige, sjelsnivå 3, men i samsvar med sjelsnivå 2. Dyden er det som bygger på våre følelser, vår streben og tenkning, slik at vi kan fatte den riktige beslutningen til handling som fører på veien mot lykke. Mennesket trenger trening i å fatte de riktige beslutningene for vår aktivitet. Aristoteles deler dydene inn i to typer. Det er den intellektuelle og den moralske dyd¹⁰⁹.

4.3.1 Intellektuell dyd

Når mennesket handler er det ut ifra en følelse, lyst, trang eller et behov¹¹⁰. Dette er grunnen til selve handlingen. For at mennesket skal handle, trenger det først å beslutte seg for en handling. Den intellektuelle dyden hjelper oss med denne beslutningen. Den forteller oss hvordan vi skal handle for å nå målet på best mulig måte. Den kan også hjelpe oss til finne ut hva som er målet. Om dyden er fraværende, vil ikke mennesket nå sine mål og derfor ikke fullt ut utnytte sin menneskelighet.

Det er tre intellektuelle dyder, og disse blir i vesentlig grad opparbeidet ved undervisning og krever tid og erfaring¹¹¹. Dette er viten, kunnen og klokskap¹¹². Viten er epistemologi, kunnen er techne og klokskap er fornensis. Disse dydene har sitt utspring i den menende delen av sjelen, ikke det vegetative og instinktive. De forskjellige dydene har sine spesifikke mål. Viten har kunnskap som mål, kunnen har produksjon som mål og klokskapen har handling som mål.¹¹³ Man kan intellektuelt komme frem til dyden, men den har ingen nytte om ikke dette kommer frem i praksis. Om man vet det er galt å stjele, men likevel stjeler, har ikke kunnskapen noen nytte.

4.3.2 Moralsk dyd

De moralske dydene oppstår ved vane og er ikke gitt oss fra naturen sin side. Det som er gitt fra naturen side, kan ikke endres med vane, en stein faller nedover selv om vi

¹⁰⁸ Aristoteles 2008, 66

¹⁰⁹ Aristoteles 2008, 99

¹¹⁰ Stigen 1992, 156

¹¹¹ Aristoteles 2008, 66

¹¹² Aristoteles 2008, 65

¹¹³ Stigen 1992, 155

prøver å venne den til noe annet ved å kaste den oppover¹¹⁴. Dydene får mennesket først ved å gjøre en handling mange ganger og dette tar tid.

Dyden skal kontrollere våre følelser, lyster og behov. Den forteller oss i hvor stor grad vi skal lytte til oss selv. Eksempelvis skal den moralske dyden ”toleranse” si oss at vi skal fortrenge intoleranse for å nå vårt mål. Men dyden toleranse skal også legge bånd på oss. Den dydige handlingen er ikke det motsatte av intoleranse. Det motsatte av intoleranse er ettergivenhet. Dyden toleranse ligger mellom ytterpunktene intoleranse og ettergivenhet. Uten denne dyden vil vi som mennesker gå glipp av mange muligheter til å nå lykke. Aristoteles sier at alle moralske dyder ligger mellom to ytterpunkter, på noe han kaller ”den gylne middelvei¹¹⁵”. Den rette handling, det vil si den gylne middelvei, ligger ikke *midt* mellom ytterpunktene, men vi skal agere akkurat slik situasjonen krever. Dette krever klokskap og erfaring. Det som er rett i en situasjon er ikke alltid rett i en annen. Sinne og harme kan være rett, alt etter situasjonen. Ved overgrep og urettferdighet kan eksempelvis harme være den rette handlingen.

Tre viktige aspekter ved innøvelsen av dyd er:

- Heksis
- Praksis
- Fronensis

Mennesket utvikler seg innenfor disse begrepene. Heksis er grunnholdningen, praksis er handlingslivet og fronensis er praktisk klokskap. Fronensis styres av heksis og styrer vår praksis. Ved å utøve praksis gjentatte ganger formes heksis. Praksis blir til heksis. Man kan si at *man blir slik man gjør*. Utfører du modige handlinger, blir du en modig person. Alle dine handlinger er med på å bestemme hvilken person du er. Dette gjør at det er viktig å gjøre det rette, da dette igjen fører til at du lever opp til ditt potensiale som menneske. Uten rett handling vil du ikke nå lykke.

”Kort sagt: holdningene oppstår av tilsvarende virksomheter. Det er derfor nødvendig å utøve virksomheter av en viss beskaffenhet. For holdningene retter seg etter forskjeller i virksomhetene. Så det har ikke liten betydning at vi straks fra

¹¹⁴ Aristoteles 2008, 66

¹¹⁵ Aristoteles 2008, 72

ungdommen av vennes til å gjøre slik eller slik: det betyr tvert imot svært mye, ja alt.¹¹⁶”

Et avgjørende spørsmål blir: hvilke handlinger man skal gjøre mange ganger? For rett praksis som gir rett heksis, trenger mennesket hjelp, og den hjelpen, frønnens, finner mennesket i samfunnet. Ved å følge gode eksempler for sine handlinger og gjøre som kloke mennesker ville ha gjort, gjør mennesket rette handlinger. Man kaller altså handlingene rettferdige og besindige når de er slik som en rettferdig og besindig ville gjøre dem¹¹⁷ Lovgivere og staten har her et ansvar. ”For lovgivere gjør sine borgere gode ved tilvenning. Dette er enhver lovgivers ønske, og de som ikke greier dette, når ikke sitt mål”¹¹⁸. Jeg velger her å legge grunn Arne Johan Vetlesen sitt syn på dyden som et gode for samfunnet, og ikke bare for individet. Den som er god hos Aristoteles, er det ikke bare for seg selv eller med tanke på sitt eget (individuelle) gode. Tvert om, jeg kan bare være god ved å ville og gjøre det gode overfor andre, akkurat som jeg bare kan lykkes i min streben etter lykke ved å fremme at også andre blir lykkelige¹¹⁹. Dette gir at en dydig person er til nytte for hele samfunnet og at individets dyd blir en sak for staten og lovgiverne. Lovene er altså til for å styre våre handlinger til det gode, og gode ledere vil gi gode lover, og om man følger disse, vil det føre til god praksis. Derfor er det rett å følge loven. Det er ikke sikkert at den handlende forstår loven og grunnen til denne, men følgene av å følge loven er at de rette handlingene blir en vane og individet erfarer at handlingen fører til det gode. Samfunnet krever at man skal følge lovene, og dette er moralsk godt. Loven derimot har tvingende makt, mens den på samme tid gir uttrykk for en mening utgått fra en slags klokskap og fornuft¹²⁰.

Våre egne erfaringer fra handlinger spiller også inn og blir en del av den totale erfaringen vi legger til grunn når vi skal beslutte en handling. Derfor er det viktig at mennesket får erfaring fra flere situasjoner som det kan ta med seg i bagasjen. Mennesket må trene på å skjele til andres erfaringer i tilsvarende situasjoner, samtidig som det legger egne erfaringer til grunn. Neste gang personen kommer i en lignende situasjon, har den mer erfaring å lene seg på som kan hjelpe den handlende til å fatte den rette beslutning.

¹¹⁶ Aristoteles 2008, 67

¹¹⁷ Aristoteles 2008, 69

¹¹⁸ Aristoteles 2008, 66

¹¹⁹ Vetlesen 1998, 15

¹²⁰ Aristoteles 2008, 146

Når vi så handler moralsk rett kan bakgrunnen for handlingen deles inn i tre¹²¹.

1. Dressert handling. Dette er at vi handler ut fra frykt for straff eller håp om belønning. Mennesket har ikke her ervervet dyden. Vi utøver handlingen ut fra frykt, ikke utfra tenkning. Dette er som et dressert dyr, og man vil ikke kalle en dressert hund dydig.
2. Vi handler i følge loven. Nå handler vi ikke ut fra at vi skal få en straff eller belønning, men ut fra at det er rett å følge lovene, og dette er det gode og fører til et større gode. Nå har mennesket dyd.
3. Klokskap. Mennesket kan nå forklare hvorfor man skal handle i følge loven. Det skjønner hva som er det gode og handler derfor på en gitt måte. Mennesket som har kommet hit, har ervervet klokskap og kan sette spørsmål ved etablerte moralske sannheter, og formulere lover.

Det holder ikke for mennesket å gjøre den rette handlingen, men bakgrunnen for handlingen må også være rett, fri og med gode intensjoner.

I en dydig handling er følelsen og fornuften i balanse og vil det samme. Moralsk opplæring blir slik sett en øvelse i å føle riktig slik at mennesket reagerer rett i situasjoner, kan nå sitt mål, og fungere best mulig som menneske. Dette gir igjen lykke. Om et menneske skal nå nivå 3, trenger det intellektuell dyd.

Da dyden er varig hos oss som mennesker, vil den påvirke oss i alle situasjoner. Om man har ervervet dyden ærlighet, vil man være ærlig i alle situasjoner, ikke bare i en rolle vi har i samfunnet. Someone who genuinely possesses a virtue can be expected to manifest it in every different type of situation¹²². Dette vil si at om eleven eksempelvis erverver dyden ”ryddighet” i skolen gjennom arbeid, vil denne eleven opptre ryddig i hele livet. Både hjemme, sammen med venner, på trening og senere i arbeidslivet vil ryddighet være en del av denne eleven. Vi formes av vår praksis og alt vi gjør blir en del av oss.

Oppsummert kan man si at mennesket *kan læres opp* til moralsk dyd, moralsk rett handling, ved anvendelse av vane i praksis. Dette ved å følge *gode forbilder* til kloke

¹²¹ Svendsen 2009, 150

¹²² MacIntyre 2007, 205

avgjørelser. Bare ved rett handling når vi våre menneskelige mål, lever opp til vårt potensiale, og opplever lykke. Hva har så dette å si for samfunnet og skolen i Norge? På hvilken måte kan eller skal skolen være dette forbildet som dyden skal utvikles ved hjelp av? I kapittel 5 skal jeg se på hvordan Aristoteles sine tanker om innøvelse av dyd, passer sammen med hva som forventes av skolen og hvordan dette skal påvirke eleven som skal bli dannet.

5. Orden og atferd i lys av dyder

Er det nye tanker om hva som skal prege samfunnet og mennesket som kommer frem i materialet jeg har under lupen i kapittel 3, eller er dette tanker med røtter tilbake til antikken? Det er klart at det som var godt for en borger i Athen i Antikken ikke er det samme som er ønskelig i dagens samfunn. Men er det mulig at tanken om det beste i mennesket, innøving, felleskapstanken og statens ansvar er like relevant i dag? Er det mulig at de sju kategorier som er skissert opp for mennesket i L97 og videreført i K06 rommer dyder for at mennesket skal fungere på sitt beste, bli gode mennesker? Kan disse dydene hjelpe individet å bli det beste for samfunnet? Dette er spørsmål som kommer opp i første del av kapittel 5. Andre del av kapitlet tar for seg orden og atferd i skolen. Er det slik at kvaliteten av vår atferd kan måles? Er det mulig at våre handlinger og innordning i samfunnet, vår allmenndannelse, kan listes opp i skolens reglement for orden og atferd for så å bli vurdert? Er det slik at vurderingen av orden og atferd er en vurdering av elevens moralske dyd?

5.1 Det offentlige er delansvarlig for individets lykke

Samfunnet har gitt staten og videre skolen et mandat til oppdragelse. Styresmaktene har opp gjennom historien brukt skolen for å trygge innlæringen av holdninger og ferdigheter hos befolkningen. I middelalderen var det katedralskoler og ved pietismen skulle alle lære å lese. I dag er det lang skolegang med et stort pensum, og skolen danner en bro mellom mikro- og makrosamfunnet. Vi har fått en allmenndannende skole som skal sikre myndige og ansvarlige borgere med den kompetansen samfunnet trenger. Dette stemmer godt overens med Aristoteles' tanker om en god statsmakt¹²³. Staten må ta ansvar for befolkningen, da det ikke er heldig om enhver mann fastsetter de lover han finner for godt for sin kone og sine barn¹²⁴. Danningen av individet er skolens anliggende¹²⁵ helt i samsvar med Aristoteles. Intensjonen for opplæringen kommer klart frem i opplæringsloven §1-1 femte avsnitt: ”for å kunne meistre liva sine¹²⁶”, og i innledningen til K06 sin generelle del kommer det frem at utdanningen

¹²³ Aristoteles 2008, 146

¹²⁴ Aristoteles 2008, 146 fritt gjengitt

¹²⁵ Kapittel 3.2.2

¹²⁶ Lov om grunnskolen og den vidaregåande opplæringa (opplæringslova). 2011 §1-1

skal hjelpe individet å mestre oppgaver i livet¹²⁷. Dette kan man se på som et ønske om at eleven skal mestre livet på og etter skolen, eleven skal duge i storsamfunnet. Hvorfor skal eleven så det? Et nærliggende svar finner man hos Aristoteles. Mennesket skal leve ut sitt potensiale som menneske, da mennesket er lykkelig når det fungerer opp mot sitt potensiale¹²⁸. Om man legger til Vetlesens forståelse av Aristoteles, om at mennesket fungerer best når handlingene tjener fellesskapet, det gode for individet er det gode for samfunnet, blir borgerens ”godhet” et mål for lovgiveren og derfor for makrosamfunnet. Om man leser innledningen i K06 med Aristoteles som forståelseshorisont, kan man trekke den konklusjon at skolen er delansvarlig for individets lykke senere i livet, da den skal hjelpe mennesket å fungere på best mulig måte i storsamfunnet. Den som fungerer godt som menneske, lever opp mot sitt potensiale og vil oppnå lykke. Storsamfunnet har altså interesse av at hvert enkelt individ skal leve opp til sitt potensiale, da dette er best for individet og derfor samfunnet. Samfunnet har demokratisk valgt seg noen lovgivere som skal vise interesse for individenes dyd. Lovgivere har så formulert lover som skolen skal bygge på. Disse lovene skal gi ”gode” borgere, det som makrosamfunnet trenger. Men om vi forfølger denne tanken, med Aristoteles som bakteppe og ser på hva skolen skal lære bort, hva ender vi da opp med?

5.1.1 Den integrerte holdning og verdi i individet

Hvilken etisk språkbruk føres i de dokumentene fra staten som blir presentert i kapittel 3? Finnes det spor av dydsetikk i materialet? Oftest handler teksten om hva som skal være bakenforliggende for en ønsket handling. Begrepene holdning og verdi er ofte i bruk når de skal beskrive hva handlingen skal springe ut av. Holdninger som fører til en handling, kan være en dyd om holdningen er der av de riktige grunnene og ikke som et resultat av frykt for straff. Verdier kan være så mangt, men i visse tilfeller kan de vise til dyd. Dyd nevnes ikke i tekstene, men i formålsparagrafen til opplæringsloven sies det at eleven skal opparbeide dugelighet. Er det dugelighet som menneske det er snakk om? Å være dugelig betyr at man er kompetent, man duger. Dyden strever mot at man er god som menneske. Er man god, så duger man, men man kan duge uten at man er god. Dugelighet er et mildere begrep enn god. Likevel er det neppe tanken om middelmådighet som ligger i at mennesket skal duge. Den skisserte

¹²⁷ Kapittel 3.3

¹²⁸ Kapittel 4.2

dugeligheten kan ses på som dyd¹²⁹. Er fraværet av ordet dyd et signal om at det ikke er dyd man er ute etter i skolen, eller er det et resultat av at ordet dyd har gått av moten og ikke lenger er tjenlig i dagligtalen? Om vi legger Aristoteles til grunn, er moralsk dyd en disposisjon for handling bygget på fornuft og følelser, som fører handlingen på den gylne middelvei. Denne disposisjonen er ervervet via opplæring og øvelse, og er ikke gitt fra naturens side. Om holdningene er noe som bare er hos individet og ikke gir utslag i samfunnet i handling, vil ikke samfunnet ha nytte av dette. Man skal ikke slutte å gjøre det rette når ingen ser på. Holdningene og verdiene som omtales må være faste og varige i individet. De skal hjelpe individet og tjene storsamfunnet når eleven blir myndig. Holdningene må derfor integreres i mennesket og bli en del av eleven. Som følge av de integrerte holdninger skal handlingen skje uten videre refleksjon. Man skal ikke vurdere lenge om man skal stjele, da det er blitt en vane at man ikke stjeler. Dette med vane er viktig. Man kan si at vanen er uttrykk for en heksis. Vanene kan dannes på grunnlag av frykt for straff, men et samfunn bygd på frykt samstemmer ikke med de idealer som nevnes i formålet til opplæringsloven¹³⁰. Et demokratisk samfunn kan ikke være bygget på frykt. Når eleven skal forstå hvordan det skal handle, er dette mer i samsvar med Aristoteles' andre og tredje nivå i årsakene til moralsk handling¹³¹, man skal følge loven og med tiden kan man forstå hvorfor loven er slik den er. Med et slikt mål som grunnlag for handling og dannelse av gode vaner vil eleven handle rett også når eleven skal tre inn i samfunnet som en myndig, ansvarlig person, og skolen vil kunne nå sitt mål om at mennesket skal gjøre det som er godt¹³². Videre vil eleven være rustet til å møte problemstillinger han/hun ikke konkret har trent på i skolen, da de integrerte holdningene i eleven vil ha overføringsverdi til andre situasjoner. Om eleven har opparbeidet en vane med å være ærlig, vil eleven være ærlig i alle situasjoner, ikke bare de som eleven har erfart på skolen. Opplæringsloven §1-1 sier at eleven skal handle etisk basert på kritisk tanke. Dette underbygger at eleven skal gjøre seg opp en mening og ikke følge blindt hva en autoritet sier. Autoriteten kan ta feil, men nå beveger vi oss til Aristoteles' tredje nivå. Dette krever ifølge Aristoteles intellektuell dyd, som læres via øvelse og tid. Derfor kan man ikke forvente den samme kritiske

¹²⁹ Kapittel 3.1.4

¹³⁰ Lov om grunnskolen og den vidaregåande opplæringa (opplæringslova). 2011 §1-1

¹³¹ Kapittel 4.3.2

¹³² Kapittel 3.3.1

tanken av et barn som av en ungdom. Eleven skal med holdninger som basis handle riktig, og holdningene skal baseres på en heksis og fornuft. Dette samsvarer med hvordan Aristoteles omtaler dyd. Holdningene, heksis utgjør disposisjon for handling, praksis og er bygd på fornuft og følelser. Dette vil gi eleven praktisk klokskap, frønsis, som eleven kan bruke som bakgrunn for neste handling. Det kan virke som om det er samsvar med den antikke oppfatning av dydens egenskaper og hva man ønsker av elevene i Norge i dag. Men finnes det flere aspekter som tyder på at skolen skal øve dyd hos elevene, at de skal slipe den menneskelige kniv?

5.1.2 Moralsk opplæring i skolen

Skolen skal drive en moralsk holdningsskapende opplæring¹³³, og læringen skjer i en aktiv elev¹³⁴ for at eleven skal duge i samfunnet. Når man kan se på de ønskede holdninger og dugelighet som dyder, blir et viktig poeng hvordan man øver moralsk dyd. Aristoteles har sine tanker om dette. Ved å gjøre en aktivitet, lærer man seg aktiviteten, og det du gjør, blir en del av deg. Ved å bygge gode hus blir man en god husbygger, modige handlinger gir et modig menneske, gode handlinger gir gode mennesker. Om man ikke klarer å tenke seg frem til hva som er den rette handling, skal man følge gode eksempler. Slik er det også i dag, noe som kommer frem i materialet i kapittel 3. Opplæringsloven¹³⁵ som sier at ”Opplæringa skal byggje på grunnleggjande verdiar”¹³⁶. Et poeng er at det er *opplæringen* som skal bygge på grunnleggende verdier, men det er naturlig å tenke seg at *resultatet av opplæringen* også skal være de skisserte verdiene. Man er jo hva man gjør. Man tenker seg altså at eleven skal lære via eksempelets makt. De som kommer med eksemplene er skolen via sine lærere samt de personene elevene møter i fagene. Eksempelvis skal skolen møte eleven med respekt og krav¹³⁷. Det er ønsket at eleven skal besitte en respektfull holdning ved endt skolegang og at dette er blitt elevens heksis gjennom skolens praksis. Skolen som godt forbilde kommer også frem i kapittel 3.3.1 som sier at de voksne skal være gode forbilder for elevene. På et vis kan man si at de voksne skal være ”de kloke og gjøre de rette handlinger”. Men eleven skal ikke bare observere,

¹³³ Kapittel 3.1.4 og 3.1.5

¹³⁴ Kapittel 3.3.2

¹³⁵ Kapittel 3.1.2

¹³⁶ Lov om grunnskolen og den vidaregåande opplæringa (opplæringslova). 2011§1-1

¹³⁷ Kapittel 3.1.6

men også handle. Derfor har man reglement som regulerer elevens atferd. Dette kommer jeg tilbake til senere i dette kapittelet.

Man kan ikke kalle en verdi en dyd bare fordi den innøves ved å etterligne et godt eksempel. Et annet kriterium for innøving av dyd er at disposisjonen blir en heksis gjennom praksis, en vane. Forskriften til opplæringsloven sier noe om dette. I kapittel 3.2.3 kommer det frem at eleven skal følge loven på skolen da det har en verdi i seg selv. Samfunnet ønsker seg lovlydige borgere. Man skal følge reglene på skolen og det skal bli en vane, for via å følge loven tilegner man seg et atferdsmønster som fører til det gode, da loven er utformet for å gi gode handlinger. Lovgivere skal gi gode lover som gir gode borgere og et godt samfunn. Elevene skal også lære seg gode arbeidsvaner. De skal gjøre oppgaver mange ganger, slik at arbeid blir en vane for dem. Man kan tenke seg at en elev som leverer skoleoppgaver i tide, vil få punktlighet som vane og derfor i storsamfunnet også levere arbeid i tide. Eleven skal erfare at arbeid fører frem og at ubehag gjennom flid og slit kan gi et positivt resultat som overgår ubehaget ved arbeidet. Man skal trene personlige egenskaper, og ferdigheter skal innøves via vane at mennesket dannes¹³⁸. Likeledes kan man tenke seg at en elev som er høflig fordi han/hun må, med tiden vil automatisk fremtre høflig uten å tenke over dette. Det blir automatikk i at man kaster søppel i søppelkasser, setter inn stolen, venter på tur, viser hensyn til medmennesker. Man gjør disse handlinger av vane og fordi man har erfart at det er godt. Med tid kan man muligens også forstå at dette er de rette handlinger. Tanken om hvordan man skal lære moralske holdninger og verdier, stemmer godt overens med hvordan man i antikken tenkte at man skulle trene dyd. Men hvilke dyder er det som skal øves?

5.1.3 Opplæringens konkrete dyder

Hvilke konkrete dyder er det skolen skal innøve hos elevene? Hva skal skolen eksemplifisere gjennom handling og forlange av atferd slik at det blir en vane hos eleven. Jeg vil ta opp en del av hva som kom frem i kapittel tre.

Under kapittel 3.1.2 kommer det frem en rekke holdninger og verdier som undervisningen skal bygge på og som skal innøves hos eleven. Det står blant annet at undervisningen skal bygge på ”grunnleggende kristne og humanistiske verdier”. En lignende formulering finner man også igjen i K06 sin generelle del under ”det

¹³⁸ Kapittel 3.3.4

meningssøkende mennesket”¹³⁹. Men hva slags verdier er dette? Opplæringsloven og K06 kommer med noen eksempler som jeg har omtalt tidligere og som kan kategoriseres som dyder:

- nestekjærlighet
- toleranse
- respektfull holdning
- tilgivende holdning
- solidarisk holdning
- høvisk holdning
- rettskaffenhet
- ryddighet
- punktlighet
- flid
- utholdenhet
- arbeidsomhet

De sju første kulepunktene er dyder som viser til vårt forhold til andre mennesker, mens de fem neste sier mer om våre konkrete vaner. Disse siste fem er en del av grunnlaget for gode arbeidsvaner som K06 ønsker at eleven skal etablere. Dydene i de siste kulepunktene er mer direkte knyttet til vår atferd, mens de første er mer sammensatte, noe vår atferd bygger på. Det er enklere å se en person som er arbeidsom enn en som er tolerant.

I kapittel 3.3.1 trekker jeg frem tanken om den *gylne middelvei* som kommer frem i K06. Samtalen mellom mennesker skal føre demokratiet videre, men må ikke gå på bekostning av individet og likeverdet mellom kjønn og kulturer. Hva vi sier er et resultat av hvem vi er, slik som Aristoteles hevder, men vi må klare å holde oss unna ekstreme ytterpunkter slik at vi til en hver tid opptrer ut i fra hva situasjonen krever. Dette kommer også frem i opplæringsloven¹⁴⁰, som sier at eleven skal vise respekt for den enkelte, fremme demokrati og likestilling. Demokratiet trenger en fri tale og ærlig meningsutveksling, men eleven må balansere sine ytringer opp mot den enkeltes integritet og ha respekt for andres meninger. Dyden ”respektfull holdning” balanser på en knivegg der lastene lurer på begge sider. Rettskaffenhet, høvisk og respektfull

¹³⁹ Kapittel 3.3.1

¹⁴⁰ Kapittel 3.1.3

holdning trekkes frem som drivere av demokratiet. Denne balansegang mellom lastene kjennetegner dyden, og er fullt på høyde med Aristoteles' tanker. Denne balansegangen mellom lastene for å mestre dyden krever trening. Her er det skolen kommer inn som veileder gjennom eget eksempel, skolens lover og formidling av andres handlinger, gode eksempler i historien. Dette underbygger at man kan se på de overnevnte punkter som dyder.

Det er to hovedgrunner til at skolen skal lære noe til elevene. Elevene skal utvikle kompetanse og holdninger, og de skal opparbeide gode arbeidsvaner for senere bruk.¹⁴¹ Om man tenker at de fem siste dydene er det som skal til for å opparbeide paraplybegrepet gode arbeidsvaner, og de sju første kulepunktene er dyder som dekker de gode holdningene, mangler man bare faglig kompetanse for å oppfylle skolens misjon. Om man kan tenke seg faglig kompetanse som epistemologi, som er en del av den intellektuell dyd¹⁴², vil det meste av skolens målsetning kunne defineres som opparbeidelse av dyder.

5.1.4 Ønsker samfunnet at skolen skal øve dyd?

I føringene til skolen gitt av myndighetene, nevnes ikke ordet dyd spesifikt, men det er verdier og holdninger som omtales. Om vi ser på hva som ønskes av holdningene, kommer det frem at fasthet, varighet i tid og at de er integrert i mennesket, er kvaliteter som skal kjennetegne holdningene og verdiene. De skal tjene individet og samfunnet når eleven blir myndig, og eleven skal ta en aktiv del i demokratiet.

Holdningene skal øves inn gjennom aktivitet og vane. Eleven skal lære ved å se på gode eksempler fra de voksne og dra nytte av dette, finne den gylne middelvei mellom lastene, for deretter å handle i tråd med eksemplet. Gjennom intellektuell trening og praktisk erfaring skal eleven skjønne hvorfor man skal handle som eksempelet og kritisk kunne ta del i samfunnet. Dette er likt med hvordan Aristoteles mener at vi skal trene dyd, hvordan den menneskelige kniv skal slipes, hvordan man skal bli et best mulig menneske. Ved å gjøre gode handlinger blir vi et godt menneske. I loven, forskriften, og i K06 kommer det frem minst 12 holdninger og verdier som kan ses på som dyder. De skal bli en varig del av eleven og bidra til at

¹⁴¹ Kapittel 3.3.2

¹⁴² Kapittel 4.3.1

eleven når sitt potensiale som menneske og derfor handler slik det er tjenlig for samfunnet¹⁴³. Dette vil igjen tjene eleven og være til elevens beste.

Når K06 gir sin definisjon av allmenndannelse¹⁴⁴, ligger det her en forventning om at eleven skal beherske den sosiale arena. Dette gir at skolen skal trene dyd, da dyden er nødvendig for å beherske den sosiale arena, og skolen er det stedet der storsamfunnet sikrer den sosiale oppdragelsen av individet. Man kan derfor si at samfunnet ønsker at skolen skal øve dyd. Skolen skal gå foran som et godt eksempel og eleven skal lære gode vaner, lik en svenn lærer det av en mester. Med tiden skal vanen bli en del av eleven, slik svennen en dag blir en mester, skal eleven føre sine dyder videre i sitt virke som myndig, aktiv deltager i storsamfunnet.

5.2 Reglement for orden og atferd

Elevene skal altså øve dyd i skolen, men hvilke muligheter har skolen til å hjelpe eleven til dette, annet enn å gå foran med gode eksempler? Aristoteles mener, som tidligere nevnt, at en god start når man skal øve inn gode vaner, er å følge lovene. Skolen har sine føringer fra staten, men disse er ikke beregnet for barn og derfor ikke noe elevene er ment å sette seg inn i. Opplæringsloven pålegger skoleeier å ha egne regler for orden og atferd som sier noe om elevens sosiale samspill og forventet orden. Opplæringsloven sier ikke noe om etisk innhold i skolens regler, annet enn at de skal være innenfor de nasjonale lover¹⁴⁵, og de skal regulere elevenes orden og atferd i sammenhenger der skolen er innblandet. Om elevene skal øve dyd via vane¹⁴⁶, er det naturlig at reglene som skal bestemme atferden i skolen, blir regler som hjelper eleven til å utføre de rette handlingene, slik en lovgiver gir lover som fører til gode handlinger¹⁴⁷. Det kommer frem i forskriften til opplæringsloven at det skal være mulig å se hva som er den rette handling i reglementet¹⁴⁸. Reglementet skal også føre til økt trivsel i skolehverdagen, og det skal sikre et godt arbeidsmiljø¹⁴⁹ for hele

¹⁴³ Kapittel 3.3.1

¹⁴⁴ Kapittel 3.3.3

¹⁴⁵ Kapittel 3.1.8

¹⁴⁶ Kapittel 5.1.2

¹⁴⁷ Kapittel 5.1

¹⁴⁸ Utdanningsdirektoratet 2010, 18

¹⁴⁹ Kapittel 3.1.8

skolesamfunnet, ikke bare den som utøver en handling, men også andre som blir berørt av handlingen.

Det skal skilles mellom orden og atferd, og elevene skal få en vurdering i hvordan de klarer å forholde seg til reglene. For at vurderingen skal bli forutsigbar for eleven, og for at eleven skal kunne innordne seg etter dette, må kriteriene for vurderingen av orden og atferd være kjent for eleven. Det vil si at reglene må være kjent for at eleven skal kunne følge dem.

Vurderingen av orden og atferd er annerledes enn all annen vurdering i skolen. Mens elevene skal få vurdering ut fra hva de viser av kompetanse i de ulike fagene, er det hele snudd på hodet i vurderingen av orden og atferd. Der starter eleven med topp vurdering, og ved brudd på reglene blir det nedsatt vurdering fra det som kan betegnes som normal god atferd. Samfunnet møter eleven med tillit til at eleven har god atferd og god orden og det er elevens atferd som vil vise om dette stemmer eller ikke. Dette er en del av den tillit skolen skal møte eleven med og de krav som stilles til eleven¹⁵⁰. Eleven har altså god atferd inntil det motsatte er bevist. Denne tilliten kan ses på som et eksempel på respektfull holdning samt nestekjærlighet, vi tror godt om mennesker og møter dem med de beste intensjoner og gir dem mulighet til å vise hva de står for. Samfunnet ser alvorlig på en elev som avviker fra normal god orden og atferd, noe som eksemplifiseres ved at elevens foresatte skal varsles om eleven står i fare for ikke å få god som vurdering¹⁵¹. Til sammenligning skal foresatte varsles kun om eleven ikke kan få sluttvurdering i et annet fag.

Vurderingen av orden og atferd er delt i en underveisvurdering og en sluttvurdering¹⁵² og har tre hovedaspekter. Når skolen skal veilede eleven til bedre handling, er det snakk om underveisvurdering, mens sluttvurdering er et signal til samfunnet om hvordan eleven ligger an sett opp mot samfunnets norm. Man kan tenke seg at sluttvurderingen gir et signal til samfunnet om eleven ligger rett i sin dannelsesprosess, med tanke på å erverve samfunnets ønskede dyder.

Underveisvurderingen skal veilede eleven til å erverve dydene. Denne veiledningen

¹⁵⁰ Kapittel 3.1.6

¹⁵¹ Forskrift til opplæringslova 2009 §3-7

¹⁵² Kapittel 3.2.2

kan skje via ros, korreks eller ved konsekvensene for brudd på reglene som skal være skissert i reglementet for orden og atferd. Man skal ikke undervurdere eksempelets makt i veiledningen. Ved å vise den rette handling som eksempel kan eleven strebe etter dette. Om man forteller hva som er rett, men gjør noe annet, er det mer tvilsomt om eleven vil gjøre som man har sagt.

Et reglement som er utformet som en dydskatalog, vil neppe være forståelig for en elev. Han/hun vil ikke ha forutsetning for å kunne leve etter eksempelvis dyden *høvisk holdning*. Reglementet bør derfor utformes slik at eleven har forutsetning for å forstå hva han/hun skal etterstrebe i sin atferd. Dette gjør at reglementet bør variere i ordlyd for en elev på 6 år og en elev på 16 år, en som er i starten av sin dannelse, og en som snart går ut av den allmenndannende skole. Men reglementet bør dekke alle de ønskede dyder samfunnet har skissert opp som mål for eleven. Reglene for atferd og for orden får naturligvis et litt forskjellig innhold, og vil dekke forskjellige dyder.

5.2.1 Reglement for atferd

Reglementet for atferd i skolen skal være en rettesnor for eleven på vei mot ønsket atferd, vurderingen av eleven skal skje på grunnlag av dette regelverket. Da det er fastsatt hvilke dyder eleven skal besitte, må så reglene for atferd gjenspeile og ta utgangspunkt i disse dydene. I kapitel 3.3.3 og 3.3.4 kommer det frem at skolen er ansvarlig og skal skape arenaer for dannelse og allmenndannelse, og da dannelse er tilegning av holdninger eller dyder, skal skolen legge til rette for arenaer som fremmer dyd. Slik som de nasjonale lover skal hjelpe borgere til den rette handling som skal gi god praksis og rett heksis, skal reglementet for atferd i skolen vise den rette praksis for å øve dyd. Skoleeier blir den gode lovgiver som sørger for folkets beste. Utgangspunktet for hvilke konkrete dyder som samfunnet ønsker i oppdragelsen, hentes fra kapitel 5.1.3: nestekjærlighet, toleranse, respektfull holdning, tilgivende holdning, solidarisk holdning, høvisk holdning og rettskaffenhet. De fem første dydene er utdypet i kapitel 3.1.2. Høvisk holdning og rettskaffenhet stammer fra K06 og har et edelt preg som kan gi assosiasjoner til ridderidealer fra middelalderen. Alle de overnevnte dyder vil disponere en person for god handling overfor medmennesker. I forskriften til opplæringsloven §3-5 trekkes dydene omtanke og respekt frem som spesielt ønsket. For de yngste vil det muligens være enklere å trene disse dydene enn mer svevende dyder som høvisk holdning og

rettskaffenhet. Alle de overnevnte dyder inngår som viktige prinsipper for demokrati, solidaritet og likeverd, noe som skolen skal bygge på. Videre skal dydene hjelpe eleven til å handle etisk godt. Man kan si at om en elev besitter de overnevnte dyder, vil atferden være upåklagelig overfor medmennesker, og eleven vil ikke trenge et reglement for atferd, men naturlig handle på en god måte. Reglementet for atferd er nødvendig da eleven må ha veiledning for å øve dydene. I tillegg til konkrete eksempler fra skolen skal reglene være eksempler til etterfølgelse. Dette kommer frem i Udir 7 2005: Om ordensreglement i grunnskoler og videregående skoler, som sier at reglene skal være positivt formulert¹⁵³. Dette viser at reglene skal være gode eksempler til etterfølgelse for eleven.

I rundskrivet fra Udir 2010 kommer det fram at mobbing, trakassering, bråk i opplæringen og det å ikke høre på lærer er uønsket atferd¹⁵⁴. Dette er motsatt av hva dydene står for, resultatet av noen av lastene som dydene balanserer mellom. Om dette skjer, at elevene ikke følger lovene og de gode eksempler, trer en annen del av reglene for atferd inn, den som sier noe om konsekvensen ved brudd på reglene¹⁵⁵.

Kan man lage et overkommelig reglement for skolen som dekker alle dydene og angir rett handling i enhver situasjon? Det vil bli vanskelig om reglene skal være enkle å forstå, samt å forholde seg til. Det blir veldig mange regler som positivt sier hva man skal gjøre i en hver situasjon. En slik liste vil bli meget lang og uoversiktlig.

Rundskrivet fra Udir 2010 trekker frem begrepet ”god folkeskikk”, og viser til mobbing, trakassering, bråk i opplæringen som negative handlingene som er uønsket og faller utenfor god folkeskikk, og som derfor kan få negative utslag i elevens sluttvurdering av atferd. Men hva er så dette paraplybegrepet ”god folkeskikk” som trekkes frem som eksempel til etterfølgelse. Dette er et vanskelig begrep, da det innholdsmessig vil variere fra kultur til kultur, samt ha variasjoner i betydning ut i fra alder. Men betyr dette at begrepet ikke kan brukes? Det finnes handlinger som man kan enes om er innenfor eller utenfor begrepet, og det vil derfor være tjenlig å ha begrepet med, for deretter å gi positive eksempler samt forsøke å presisere gråsonene. Udir bruker begrepet og gir eksempler på det som er utenfor begrepet. Man kan bruke Udir sitt eksempel. Om reglementet gir eksempler på god folkeskikk i ulike

¹⁵³ Utdanningsdirektoratet 2005, 2

¹⁵⁴ Utdanningsdirektoratet 2010, 18

¹⁵⁵ Kapittel 3.1.7

situasjoner, kan eleven etterape dette og overføre eksemplene til nye situasjoner. Dette vil oppfylle forskriften til opplæringsloven som sier at det skal komme frem av reglementet hva som er rett handling. Ved uklarheter må de voksne, som gode eksempler, praktisk gi eleven underveisvurdering som klargjør hva god folkeskikk er. Her vil det være essensielt at de voksne er enige i gråsonene og at det er samstemthet i veiledningen av eleven. Likeså er det viktig at eleven har ønske om å gjøre det rette. Her er det avgjørende at eleven har erfaring som tilsier at den gode handling fører til lykke som menneske. Ut fra teksten i Udir 2010 kan man tenke seg at god folkeskikk inneholder det man ønsker at eleven skal vise, og derfor bygger på dydene: nestekjærlighet, toleranse, respektfull holdning, tilgivende holdning, solidarisk holdning, høvisk holdning og rettskaffenhet.

Er det mulig at dydene kun trenger god vilje for å la seg gjennomføre og integreres i eleven? Holder det med et ønske om å handle rett? Nei, det ligger i dydens natur at rett vilje ikke alene fører frem. Aktøren agerer rett bare om han bruker fornuft og følelser til å fatte en beslutning for handling med ønske om å handle riktig. Fornuften er et viktig begrep og kommer av innsikt og kunnskap. Man kan ikke trekke fornuftige slutninger om man ikke har kunnskap. Dette er ikke ren akademisk kunnskap, men praktisk klokskap, frønsis spiller inn. Dette kan eleven få via erfaring, noe som starter da barnet er i meget ung alder. Kunnskap om kulturer og medmennesker vil spille inn. Denne kunnskapen får eleven blant annet via fagene i skolen. Historien lærer oss om menneskene før oss, RLE om menneskers tro og skikker, gjennom å lese tekster om mennesker i ulike situasjoner, kan vi øve og sette oss inn i andre mennesker, mens matematikken trener vår logikk og skjerper vår kritiske tenkning. For å kunne opptre rett solidarisk og vise empati overfor våre medmennesker, kunne utvise toleranse, tilgivelse, respekt og høvisk holdning, trengs kunnskap. Bare gjennom kunnskap kan handlingen falle inn på den gylne middelvei og vi som mennesker opptre rett. Den gode folkeskikk, dydene man skal praktisere, som skal vurderes gjennom sluttvurderingen av atferd, trenger derfor kunnskaper fra fagdisiplinene i skolen. Men man kan ikke fraskrive viljen og følelsene ansvar og legge all vekt på kunnskap. Bare når man bruker fornuft og følelser rett, vil man handle rett. Inntil elevene har nok kunnskap og kan føle riktig, trenger man et reglement som hjelper med å fatte den riktige beslutning som fører til rett handling og resulterer i godt miljø for alle parter i skolen. Reglementet skal hjelpe eleven til å

danne gode vaner i omgang med medmennesker og holde seg innenfor ”god folkeskikk”. Ofte brukes ikke betegnelsen atferdsregler på skolen, men termer som oppførselsregler eller trivselsregler er vanlig. Oppførselsregler er nok mer forståelig for eleven enn atferdsregler, mens trivselsregler bygger på den positive formuleringen og appellerer til elevens gode vilje. Alle har et ønske om å trives.

5.2.2 Reglement for orden

Det forutsettes at eleven viser god orden. Forskriften til opplæringsloven sier at dette handler om elevens arbeidsvaner og arbeidsinnsats¹⁵⁶. I K06 understrekes det at gode arbeidsvaner skal innøves i skolen¹⁵⁷. Det presiseres i forskriften til opplæringsloven at nødvendig utstyr til timen er elevens ansvar¹⁵⁸. Dydene punktlighet, ryddighet og flittighet er dekkende for hva som forventes av eleven med tanke på orden. Man må lære seg den nøyaktighetsgraden en oppgave krever. Med overdreven nøyaktighet blir man et petimeter som ikke vil rekke alle arbeidsoppgavene, og for lite nøyaktighet kalles slurv og arbeidsoppgavene blir ikke løst på en tilfredsstillende måte. For stor ryddighet kan føre til tvangstanker som igjen kan føre til at eleven ikke får utført noe arbeid. For lite ryddighet kan føre til at eleven ikke finner sine saker og ikke får utført arbeidet. Punktlighet omhandler tid. Dette være seg oppmøte eller innleveringer. Irritasjonen og skaden ved at en person kommer sent eller ikke levere arbeid i tide, er nok større enn om personen alltid er tidlig. Men for en elev som alltid er nervøs for å komme for sent eller miste fristen for arbeid, vil dette føles veldig tyngende og ubehagelig. Man tenker at dyden skal ligge på den gylne middelvei. Om en elev ikke innehar de overnevnte dyder, vil det få konsekvenser for vurderingen av eleven.

Om en elev ikke leverer arbeid i et fag, eller arbeidet er for slett utført, skal dette ikke gi utslag i vurderingen av faget, men få konsekvenser for vurderingen av elevens orden¹⁵⁹. Dette sier oss at det er viktigheten av å levere grundig arbeid i tide som er i fokus, ikke den direkte virkningen av arbeidet. Dette har sammenheng med at det også er elevens arbeidsinnsats som vurderes i reglementet for orden. Eleven skal lære å utføre arbeid som ikke er lystbetont, da målet med arbeidet er godt¹⁶⁰. Eleven skal få

¹⁵⁶ Kapittel 3.2.3

¹⁵⁷ Kapittel 3.3.2

¹⁵⁸ Utdanningsdirektoratet 2010, 18

¹⁵⁹ Kapittel 3.2.3

¹⁶⁰ Kapittel 3.3.2

en heksis som tilsier at han/hun leverer i tide og erfarer at innsats som ikke alltid er lystbetont, vil gi resultater, det gode. Dette skal være trening for samfunnet etter skolen, og krever utholdenhet og en kombinasjon av fornuft og følelser. Eleven skal kunne disiplinere seg for et arbeid som skal gi resultat senere. Konsentrasjonsevne blir derfor noe som måles og evalueres i evalueringen av elevens orden.

Reglementet for orden må inneholde regler som sier noe om ryddighet, punktlighet, flid, nøyaktighet, utholdenhet og konsentrasjonsevne. Det bør være på samme måte som i reglementet for atferd, eksempler til etterfølgelse for eleven. Også her må eleven se eksemplet som et eksempel for mange situasjoner, ikke bare den konkrete situasjonen eksempelet omhandler. Om eleven ikke følger eksempelet, kommer de negative følger som også skal skisseres i reglementet.

Reglementet for orden og atferd er ofte slått sammen og det er ofte gitt navnet trivsels- og ordensreglement. Denne sammenslåingen kan tyde på at man ser en sammenheng mellom orden og atferd; begge omhandler moralske dyder.

6 Vurdering av elevens orden og atferd, en vurdering av dannelse, en vurdering av dyd

Er dyder inkludert i samfunnets målsetning med skolen? Er skolens regler for orden og adferd innrettet mot å hjelpe elevene til å virkeliggjøre skolens overordnede målsetting om å gjøre elevene til allmenndannede borgere i samfunnet?

Dette er problemstillingen til oppgaven. Selve problemstillingen er todelt. Den første delen spør om samfunnets verdigrunnlag, spesifisert gjennom lover, forskrifter og læreplaner, kan sammenfattes som dyder hos elevene, mens den andre delen ser på skolens regler, om de er ment for å hjelpe elevene til det storsamfunnet ønsker av sine borgere. Ordet dyd nevnes ikke i samfunnets føringer. Likevel mener jeg at skolens kjerneverdier som skisseres i opplæringsloven formålsparagraf §1-1, er dyder. Det er derfor dyder samfunnet ønsker. Samfunnet vil ha varige holdninger som gir seg utslag i atferd bygget på samfunnets beste. Holdningene skal styres av tanken og følelsene og innøves med skolen og lærere som faktisk eksempel. Hva kan være grunnen til at man ikke bruker ordet dyd i planverket? Med tiden er dydsbegrepet gått av moten og mange er usikre på hva som egentlig menes med det. På samme måte som dannelsesbegrepet har dyd vært utsatt for en tanke om noe gammeldags, fjernt og forfinet. Jeg spør tidlig i oppgaven hvilke etiske kvaliteter som skal kjenne seg den allmenndannede borgeren. K06 klargjør at i allmenndannelsen skal det inngå kyndighet og modenhet samt noen verdier¹⁶¹. De verdier det er snakk om mener jeg er de verdiene som blir presentert i formålsparagrafen, som jeg argumenter for er dyder¹⁶².

En dydskatalog som reglement i orden og atferd vil neppe være heldig da den blir vanskelig å etterleve for en elev. Reglene bør være konkrete, men likevel såpass åpne at eleven vil kunne se overføringsbetydningen til andre områder av skolehverdagen. I skolens arbeid bør prinsipper fra opplæringsloven, som demokrati, respekt for individet og dets rettigheter og dugelighet som menneske, reguleres inn i hverdagen

¹⁶¹ Se kapittel 3.3.3

¹⁶² Se kapittel 5.1.3

slik at eleven konkret får kontakt med de ønskede dyder og øves til livet etter skolen. Elevene må få bruke fornuft og følelser, og trenes til å agere rett på hva de sanser. Fornuften som eleven behøver krever kunnskap og gis gjennom fagene i skolen, men også praktisk klokskap, for en del spiller inn på elevens beslutning for handling. Eleven skal følge gode eksempler gitt i undervisningen og med læreren som eksempel og veileder. Ved gjentakelse skal praksisen bli en vane og en del av eleven som skal vurderes når skolen gir sin sluttvurdering av elevens allmenndannelse.

Minstekravet av akademisk kompetanse, som allmenndannelsen krever, blir det på ungdomstrinnet gitt en tallkarakter mellom 1 til 6 på. De ønskede holdninger, verdier, det jeg i oppgaven kaller dyder, settes det ikke en spesifikk karakter på annet enn den vurderingen man finner i orden og atferd. I vurderingsarbeidet bør skolen løfte blikket og ikke bare se på de konkrete situasjonene og regelbruddene. Den burde begrave en tankegang som sier at om en handling ikke er et brudd på en regel, så er det en god og gangbar handling. Skolen bør heller ha fokus på det gode og spørre seg hvilket samfunn man ønsker og hvordan aktørene her skal være, hvilke handlinger man ønsker av individene?

Om man sammenfatter de dydene jeg har kommet frem til i materialet, står man igjen med følgende liste: nestekjærlighet, toleranse, respektfull holdning, tilgivende holdning, solidarisk holdning, høvsk holdning, rettskaffenhet, ryddighet, punktlighet, flittighet, utholdenhet og arbeidsomhet. Disse dydene er hva som skal kjennetegne det allmenndannede mennesket, det som samfunnet vil at individet skal besitte for å bringe samfunnet videre. I en vid tolkning har jeg argumentert for at skolens akademiske fag er nødvendig for å kunne erverve de overnevnte dyder.

La vurderingen av orden og atferd være en vurdering av mennesket, ut fra hva som er skissert i lovverket ved opplæringsloven, bestemt av demokratiske valgte representanter. La vurderingen av orden og atferd være en vurdering av menneskets moralske dyd. Dette krever at reglementet for orden og atferd inneholder de ønskede dyder. Reglementet for orden og atferd bør inneholde eksempler på ønsket orden og atferd, men også rettesnorer for der elevene er usikre på hva som er den rette handling. Når eleven skal tolke eksemplene og overføre dette til nye situasjoner,

kreves det erfaring og kunnskap. Denne erfaringen må eleven få på skolen under veiledning av en voksen, og kunnskapen må sikres gjennom skolens aktiviteter. Er det mulig for en person uten konkrete kunnskaper i skolens akademiske fag å vise empati og toleranse ovenfor andre? Jeg skal ikke påstå at det er umulig, men de ulike fagene i skolen hjelper oss til å forstå verden. Historien gir oss eksempler på menneskers aktivitet og gir oss et perspektiv på oss selv, RLE gir eleven innsikt i andre menneskers livssituasjon og hva som er viktig for disse, litteraturen gir oss innblikk i enkeltmenneskers skjebne mens realfagene øver vår logiske sans. All vår kunnskap er med oss når vi reagerer på verden rundt oss, når vi agerer på samfunnets normer, viser empati og toleranse overfor andre. Ut fra en slik tankerekke vil vurderingen av orden og atferd, hvordan eleven er som person, være et resultat av opplæringen i alle fag i skolen, siden fagene skal føre til dannelse, noe som vil vises i elevens konkrete handlinger. Det elever trenger, er hva Per Ariasen kaller *hjertets dannelse*¹⁶³. Med dette mener han man må ha empati som gjør at vi ser våre medmennesker, ser at de er sårbare og tar hensyn til dette. Ariasen hevder at dette er så vidt at det ikke kan fanges inn i et sett etiske regler eller lover. Dette krever skjønn. Spørsmålet blir hvordan eleven tilegner seg dette skjønnet.

Fungerer vurderingen av elevens orden og atferd på en slik måte i dag? Er det en vurdering av selve eleven eller er det en vurdering av antall regelbrudd på konkrete regler. Jeg tror det siste og i en slik situasjon har vurderingen blitt uthulet og lever ikke opp til det jeg mener er intensjonen og veien til et bedre samfunn for alle. Rektor på min arbeidsplass stilte et berettiget spørsmål på et felles læremøte i november 2012, ”på vår skole er det meget få som blir satt ned i oppførsel. Likevel flyter det med søppel i gangene og elevene kaster frukt på hverandre og i veggen. Er dette riktig?”¹⁶⁴ Mitt svar er nei. Skolen må gå rundt med seg selv og la vurderingen av orden og atferd bli en vurdering av selve mennesket, dets allmenne folkeskikk, arbeidsvaner, ryddighet og punktlighet. Dette er ingen lett oppgave og vil kreve mye av læreren.

Har skolen via de sju ferdighetene skissert i K06 sin generelle del fått det som Aristoteles etterlyser, at lovgivere skal ta større ansvar for individets oppdragelse og

¹⁶³ Ariasen 2011, 42

¹⁶⁴ Rektor ved Haugjordet skole, Katti Anker Teisberg. 15.11.2012.

lykke¹⁶⁵? Staten har i alle fall lagt føringer på hva som skal kjennetegne dens borgere. Skolen bør jobbe for individet og derfor samfunnets beste. Å vurdere et annet menneske som person er brutalt. Likevel er dette en oppgave som jeg mener vi som samfunn må ta tak i. Man kan lukke øynene og ønske at alt vil gå bra, men om verden skal bli et bedre sted, må man ta grep. Læreren må ha integritet og kunnskap nok til å kunne si klart ifra hva som er rett og hva som er galt. Ved å hjelpe individet til å fungere best mulig som menneske, vil vi få et godt samfunn. Skolen skal ikke produsere flinke elever, men hjelpe til slik at samfunnet får gode mennesker

¹⁶⁵ Aristoteles 2008, 146

Bibliografi

Afdal, Geir. «Kapittel 7 Læring, mål og evaluering.» 22 sider I *Tro, livstolkning og tradisjon:innføring i kontekstuell religionsdidaktikk*, av Geir.Haakeda, Elisabeth. Krogstad, Heid Leganger Afdal, Oslo: Tano Aschehoug, 1997.

Ariassen, Per. «Hva er dannelse? En idè- og begrepshistorisk vandring.» 17 sider I *Dannelse. Tenkning - modning - refleksjon*, redigert av Bernt og Ognjenovic, Corana Hagtvet, Oslo: Dreyers forlag, 2011.

Aristoteles. *Etikk. Et hovedverk i Aristoteles` filosofi, også kalt "Den nikomakiske etikk". Oversatt og med innledning av Anfinn Stigen*. 3. utgave, 4. oppl. Oslo: Gyldendal, 2008.

Aasen, Joar. *Flerkulturell pedagogikk- en innføring*. Vallset: Oplandske Bokforlag, 2003.

Asheim, Ivar. *Hva betyr holdninger?:studier i dydsetikk*. Oslo: Tano Aschehoug, 1997.

—. *Verdirealisering: til det gode?: studier i verdietikk*. Oslo: Unipub, 2005.

Asheim, Ivar. Mogstad, Sverre Dag. *Religionspedagogikk: tolking, undervisning, oppdragelse*. Oslo: Universitetsforlaget, 1987.

Aasland, Tora. «Dannelse, Personlighet, Ferdighet.» 4 sider I *Dannelse. Tenkning - modning - refleksjon*, redigert av Bernt og Ogenjenovic, Gorana Hagtveit, Oslo: Dryers forlag, 2011.

Bø, Inge og Helle, Lars. *Pedagogisk orbok; praktisk oppslagsverk i pedagogikk, psykologi og sosiologi*. 6. oppl. 2007. Oslo: Unniversitetsforlaget, 2002.

Bøe, L.ars og Fossestøl,Bernt. *Skoleordbok med synonymer*. Oslo: Johan Grundt Tanum Forlag, 1967.

Den generelle delen av læreplanen. Kunnskapsdepartementet; Utdanningsdirektoratet, 2006.

Dokka, Hans - Jørgen. *En skole gjennom 250 år: den norske allmueskole, folkeskole, grunnskole 1739-1989*. Oslo: NKS-forlaget, 1988.

Foros, Per Bjørn og Vetlesen, Arne Johan. *Angsten for oppdragelse. Et samfunnsetisk perspektiv på dannelse*. Oslo: Universitetsforlaget, 2012.

Forskrift til opplæringslova. Kunnskapsdepartementet, 1 Juli 2009.

Johansen, Jan - Birger og Sommer,Dion. *Oppdragelse, danning og sosialisering i læringsmiljøer*. Oslo: Universitetsforlaget, 2006.

Johansen, Kjell Eivind og Vetlesen, Arne Johan. *Innføring i etikk*. Oslo: Universitetsforlaget, 2000.

Kleven, Thor Arnfinn. *Innføring i pedagogisk forskningsmetode, en hjelp til kristisk tolkning og vurdering*. Oslo: Unipup forlag, 2005.

Lærerplanverket for den 10-årige grunnskolen. Det konglige kirke-, utdannings og forskningsdepartement, 1996.

Lov om grunnskolen og den vidaregåande opplæringa (opplæringslova). Kunnskapsdepartementet, 1 August 2011.

MacIntyre, Alasdair. *After virtue: a study in moral thory*. 3. utgave. London: Duckworth, 2007.

Opplæringslova og forskrifter. Med forarbeider og kommentarer, redigert av Stette, Øystein. Oslo: Pedlex Norsk skoleinformasjon, 2011.

Rimehaug, Erling. «Skal vi bli nyttige eller gode?» *Vårt land*, 13 februar 2012: 2.

Stigen, Anfinn. *Tenkningens historie. Bind 1*. Oslo: Gyldendal Norsk Forlag, 1992.

Svendsen, Lars Fredrik Handler. *Det sanne, det gode og det skjønne: en innføring i filosofi*. 2. oppl. Oslo: Universitetsforlaget, 2009.

Utdanningsdirektoratet. «Utdanningsdirektoratet.» *Om ordensreglementet i grunnskoler og videregående skoler. Rundskriv UDir-07-2005*. 21 April 2005. www.udir.no (funnet Januar 8, 2011).

—. «Utdanningsdirektoratet.» *Individuell vurdering i grunnskolen og videregående skoleopplæring etter forskrift til opplæringsloven kapittel 3. Rundskriv UDir-01-2010*. 11 August 2010. <http://www.udir.no> (funnet Januar 8, 2011).

Vetlesen, Arne Johan. «Innledning.» I *Dydsetikk*, redigert av Arne Johan Vetlesen. Oslo: Humanist forlag, 1998.